

AFSTUDEERONDERZOEK

HOE ZIET DE NEDERLANDSE MELKVEEHOUDERIJ ERUIT ZONDER DEROGATIE

Dit onderzoek is een onderdeel van de afstudeerfase van de opleiding Dier- en Veehouderij

Geschreven door: Wenke Vlierman

Studentennummer: 3027201

Datum en plaats: 07-06-2022 Geesteren (ov)

HOE ZIET DE NEDERLANDE MELKVEEHOUDERIJ ERUIT ZONDER DEROGATIE

Auteur

Wenke Vlierman
Vriezenveenseweg 74
7678 VD Geesteren
4^e jaar Dier- en Veehouderij

Opleiding

Aeres Hogeschool Dronten
De Drieslag 4
8251 JZ Dronten

Begeleider

Saskia Meulenberg
s.meulenberg@aeres.nl

Samenwerkende instantie

LenferinkPaus Accountants
Vriezenveenseweg 8a
7678 VC Geesteren

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeeronderzoek 'hoe ziet de Nederlandse melkveehouderij eruit zonder derogatie' klaar. Het is geschreven door Wenke Vlierman, vierdejaars Dier- en Veehouderij student van de Aeres Hogeschool Dronten. Het onderwerp is gekozen, omdat het erg actueel is en op agrarische platforms veel over te lezen is. Tevens baat het mij en grote zorgen, omdat wij thuis een melkveebedrijf hebben en ook direct betrokken zijn, mocht de derogatie niet toegekend worden.

Als eerste wil ik Saskia Meulenberg bedanken voor de deskundige begeleiding bij het maken van dit afstudeeronderzoek. Verder wil ik Ronald Lenferink bedanken voor het beschikbaar stellen van een werkruimte en voor de gegevens die ik mag gebruiken voor het maken van mijn onderzoek.

Veel leesplezier toegewenst,

Wenke Vlierman

Geesteren, 7-6-2022

Samenvatting

Voor de melkveehouderij in Nederland is het verkrijgen van derogatie van groot belang, aangezien er een mestoverschot is in Nederland. Op het moment dat de derogatie in Nederland niet toegekend wordt, betekent dit dat er 70 kilogram stikstof per hectare minder aangewend mag worden. Bij het wegvallen van derogatie wordt het mestoverschot alleen nog maar groter. Bij het wegvallen van derogatie moeten er dus alternatieven gezocht worden om deze mest toch nog ergens te kunnen plaatsen. Er wordt de afgelopen jaren al veel geëxperimenteerd met het verwerken van dierlijke mest, maar dit is nog niet op een dusdanige schaal dat het mestprobleem volledig op kan worden gelost.

Voor boeren en met name melkveehouders is het van groot belang om te weten waar men aan toe is bij het wegvallen van derogatie. Belangrijk hierbij is ook de bedrijfsvorm van de ondernemingen. Is een bedrijf intensief op het gebied van grond of juist extensief. Wat ook meespeelt is hoe de agrarische ondernemers er zelf in staan. Is er vertrouwen in de toekomst en in het oplossen van het eventueel wegvallen van de derogatie.

De doelstelling van het onderzoek was om te kijken hoe de Nederlandse melkveehouderij zou reageren op het wegvallen van derogatie. Hiervoor zijn verschillende aspecten meegenomen, namelijk op welke manier kan het overschot van 70 kilogram stikstof per hectare het beste worden verwerkt en kan de mestindustrie hierdoor voldoende opschalen. Verder is er gekeken of er een verschil zit tussen intensieve bedrijven en extensieve bedrijven qua mestverwerkingsbereidheid en het vertrouwen hierin. Als laatste zijn er aan de hand van interviews resultaten gewonnen over het vertrouwen van de boeren in de toekomst zonder derogatie.

De eerste paragraaf gaf weer hoe de 70 kilogram stikstof per hectare het beste kon worden verwerkt en of de mestindustrie in voldoende tijd kan opschalen. Volgens het onderzoek is de beste manier om de mestverwerkingscapaciteit in Nederland op te schalen naar 1.800.000 ton per jaar. Dit moet mede komen door steun van de overheid. Dit zou betekenen dat er 30 chauffeurs per dag minder nodig zouden zijn en dat er in 2025 maar 800.000 ton mest over de landsgrenzen hoeft in plaats van 8.000.000 ton.

Verder is gebleken dat intensieve bedrijven zich meer zorgen maken dan extensieve bedrijven. Het is voor intensieve bedrijven en bedrijven die onder de groep gemiddeld vallen financieel niet haalbaar om grond aan te kopen en om op deze manier extensief te worden. Dit brengt bij 62,5% van alle intensieve bedrijven wekelijks zorgen met zich mee.

Als laatste is antwoord gegeven op de vraag hoe melkveehouders de toekomst zien door de veranderende wet- en regelgeving omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot. Naar voren is gekomen dat in de meeste gevallen de melkveehouders de toekomst twijfelachtig bekijken. Echter zijn er genoeg kansen om de toekomst rendabeler te maken zoals langlopende subsidies, een meerjarenplan en door het legaliseren van dierlijke stikstof zouden mestverwerkingstechnieken aanschaffen aantrekkelijker zijn.

Om de hoofdvraag te beantwoorden kan er geconcludeerd worden dat een merendeel van de melkveehouders in Nederland van mening zijn dat het wegvallen van derogatie een relatief groot probleem is, echter is bij geen enkel van deze melkveehouders het wegvallen van derogatie de grootste bedreiging.

Summary

For dairy farming in the Netherlands it is really important to get the derogation from the European Union, because of the manure surplus we already have. If the Dutch farmers will not get the derogation does this mean that there becomes 70 kilograms nitrogen per hectare on top of the manure surplus we already have. It is really important to search for alternatives if the derogation will not be awarded. In the last few years companies experimented already a lot with the processing of manure, but it is not on the scale that the problem can be solved.

For Farmers and especially dairy farmers it is really important which way to go with their company when derogation is not awarded by Europe. A second aspect is the form of the farm, because there are intensive and extensive farms, further the way of thinking of the farmers is also very important and having confidence in the future when derogation is not awarded.

The goal of the research was to look how the Dutch dairy farmers would react when the derogation is not awarded by Europe. Therefore different aspects are picked up namely, on which ways can the 70 kilograms nitrogen per hectare be processed and is how fast can the capacity of it be enlarged. Secondly interviews were taken from farmers to look if there is willingness to process their manure. At last the confidence of the farmers is tested by interviews if the derogation would fail in next years.

The first section explained how the 70 kilograms of nitrogen per hectare could be processed and whether the manure industry can scale up in sufficient time. According to the research, the best way is to scale up the manure processing capacity in the Netherlands to 1800000 ton per year. The government is needed to support the farmers. This means that there are 30 drivers less be needed per day and by 2025 only 800000 tons of manure have to cross the border instead of 8000000 nowadays. Furthermore intensive farms have shown to be more concerned than extensive farms. For intensive farms it is financially not possible to purchase land to get extensive. This leads to weekly worries by 62,5% of the intensive farmers. Finally an answer was given how dairy farmers see the future due to changing legislations. Farmers in the Netherlands have a doubtful view of the future without derogation. However there are a lot of opportunities to make the future profitable. To answer the main question, it can be concluded that a majority of the Dutch dairy farmers think that the loss of derogation is relatively big problem, but the loss of derogation is not the greatest threat for any of these dairy farmers.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Summary	4
1 Inleiding	7
Derogatie in Europa	10
2 Aanpak	12
2.1 Gegevensverzameling.....	12
2.2 Methode.....	12
2.2.1 Deelvraag 1 Op welke manier kan de 70 kilogram stikstof per hectare per jaar dat niet geplaatst kan worden het beste worden verwerkt?	12
2.2.2 Deelvraag 2 Hoe snel kan de mestindustrie in Nederland opschalen?	13
2.2.3 Deelvraag 3 Is er een verschil in de toekomst tussen extensieve bedrijven ten opzichte van intensieve bedrijven door het afschaffen van derogatie?	13
2.2.4 Deelvraag 4 Hoe zien melkveehouders de toekomst van het bedrijf zelf in door alle maatregelen omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot?	13
3 Resultaten	14
3.1 Op welke manier kan de 70 kilogram stikstof per hectare per jaar dat niet geplaatst kan worden het beste worden verwerkt?	14
3.1.1 Mestverwerking	14
3.1.2 Dierlijke stikstof legaliseren.....	16
3.1.3 Visie van deskundige (M. Wilmink).....	16
3.2 Hoe snel kan de mestindustrie in Nederland opschalen?	18
3.3 Is er een verschil in de toekomst tussen extensieve bedrijven ten opzichte van intensieve bedrijven door het afschaffen van derogatie?	22
3.3.1. Intensieve bedrijven > 25.000 kg melk per hectare	22
3.3.2 Gemiddelde bedrijven < 25.000 - >15.000 melk per hectare.....	23
3.3.3 Extensieve bedrijven < 15.000 kg melk per hectare	23
3.4 Hoe zien melkveehouders de toekomst van het bedrijf zelf in door alle maatregelen omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot?	24
3.4.1 De toekomst van de melkveehouderij	24
3.4.2 De grootste bedreiging voor melkveebedrijven	24
3.4.5 SDE-subsidie	26
3.4.6 Maatregelen door de overheid voor een minder onzekere toekomst.....	26
3.4.7 Spijt van bedrijfsovername?	26
3.4.8 Tips van melkveehouders	27
4 Discussie	29
4.1 Conclusie per deelvraag	29

4.2 Reflectie uitgevoerde onderzoek.....	30
4.2.1 Proces	30
4.2.2 Methode	31
4.3 Vervolgonderzoek	31
4.4 Verbanden met de literatuur	31
5 Conclusie en aanbeveling	32
5.1 Conclusie	32
5.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	33
Bronnenlijst	34
Bijlage 1 Interview melkveehouders	37
Bijlage 2 Interview deskundigen	39
Bijlage 3 Gecodeerd antwoord intensief – extensief	42

1 Inleiding

In 2021 telde Nederland 15.251 melkveebedrijven (CBS, 2022), terwijl dit in 2016 nog 17.910 bedrijven waren. In vijf jaar tijd is er een afname te zien van 14,8%. Deze getallen geven weer dat de melkveehouderij in Nederland onder druk staat. Steeds veranderende wet- en regelgeving, het gebrek aan rendement en een tekort aan bedrijfsopvolgers zijn de meest voorkomende redenen voor melkveehouders om te stoppen met het bedrijf (Beltman, 2020).

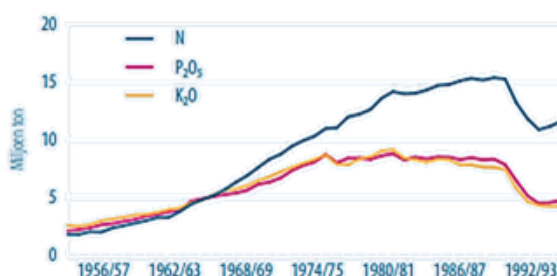
Een van de grootste veranderingen en uitdagingen van melkveehouders zijn de wet- en regelgeving omtrent stikstof- en fosfaatuitstoot. Dit is niet iets van de afgelopen jaren, maar speelt al een rol sinds het eind van de vorige eeuw (Rijksoverheid, 2022).

In de jaren 1970 tot 1983 steeg de melkproductie en het aantal koeien in Nederland en de rest van Europa. De melkproductie was door de toenemende groei hoger dan de consumptie, hierdoor voerde de Europese Unie in 1984 het melkquotum in (Rijksoverheid, 2022). Dit wordt door velen gezien als de eerste maatregel voor het verminderen van de melkproductie.

Het invoeren van het melkquotum zorgde er niet voor dat de melkveehouderij in Nederland kleiner werd. Het zorgde er wel voor dat er niet meer melk kon worden geproduceerd zonder diverse maatregelen. Melkveehouders werden door de zogeheten superheffing gekort op de liters melk die meer werden geproduceerd dan het quotum toeliet. Op deze manier konden melkveehouders niet zonder maatregelen groeien. Na verloop van jaren werd quotum verhandelbaar, waardoor een stoppende melkveehouder quotum kon verkopen aan een groeiende melkveehouder.

Echter had het invoeren van het melkquotum geen tot een negatief effect op de waterverontreiniging in Europa. Uit onderzoeken van de jaren 1985 – 1989, is gebleken dat de landbouwsector toentertijd verantwoordelijk was voor meer dan vijftig procent van de totale oppervlaktewaterverontreiniging (Directoraat-Generaal Milieu, 2010). De landbouwsector bracht dierlijke mest op de landbouwpercelen. In dierlijke mest zit onder andere stikstof en dient als een belangrijke voedingsstof voor de landbouwgewassen. Echter zorgde de uitspoeling ervoor dat de kwaliteit van het oppervlaktewater dusdanig achteruit ging, dat het gevaarlijk kon zijn voor mens en milieu (Europese Unie, 2010). Bepaalde micro-organismen en vissen kunnen niet leven in een omgeving waarbij er hoge concentraties nitraat in het water zitten. Deze organismen zouden kunnen uitsterven. Voor de mens is een hoge concentratie nitraat in oppervlaktewater gevaarlijk, want waterzuiveringsinstallaties kunnen dit water slechter filteren dan in een situatie waarbij dit niet het geval is (Deltawerken, 2022). Om deze redenen heeft de Europese Unie in 1990 de eerste nitraatrichtlijn ingevoerd. In figuur 1.1 is te zien dat het gebruik van de meststoffen in de hele Europese Unie in 1992 en 1993 aanzienlijk is gedaald door deze nieuwe richtlijn ten opzichte van de jaren ervoor.

Figuur 1.1 Het gebruik van meststoffen in de EU (EC Europa, 2010)

Ieder land in de Europese Unie moest maatregelen nemen omtrent de ingevoerde nitraatrichtlijn. Nederland kwam in 1998 met het zogeheten Mineraal Aangifte Systeem (MINAS). De MINAS werd

berekend aan de hand van verliesnormen (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 1996). Landbouwbedrijven moesten jaarlijks aangeven hoeveel kilogrammen fosfaat en stikstof er werd aan- en afgevoerd. Op basis hiervan konden de verliesnormen worden berekend. Er werd een boete opgelegd voor bedrijven met meer stikstof- en fosfaatverliezen dan de toegestane norm (CBS, 2012). Het werd aan de hand van de volgende formules berekend (CBS, 2007).

<u>Stikstofverlies</u>	= stikstofaanvoer – stikstofafvoer
<u>Fosfaatverlies</u>	= fosfaataanvoer – fosfaatafvoer
<u>Belastbaar stikstofverlies</u>	= stikstofverlies – (verliesnorm + stikstofcorrectie)
<u>Belastbaar fosfaatverlies</u>	= fosfaatverlies – verliesnorm

Het Europese Hof van Justitie heeft Nederland op 2 oktober 2003 veroordeeld wegens het niet nakomen van de gemaakte afspraken omtrent de nitraatrichtlijnen (RIVM, 2006). De MINAS werkte niet naar behoren, waardoor er een aanpassing gemaakt moest worden van de mestwetgeving (RIVM, 2006).

In plaats van te rekenen met verliesnormen zoals bij de MINAS, werd het stelsel van gebruiksnormen de nieuwe mestwetgeving. Het stelsel van gebruiksnormen werd in 2006 ingevoerd en is tot op de dag van vandaag de basis van de mestwetgeving in Nederland.

Een van de regels die de Europese Unie heeft opgesteld omtrent de vermindering van de nitrautuitspoeling, is dat veehouders maximaal 170 kilogram stikstof per hectare mogen plaatsen op het land. In de jaren dat de MINAS van kracht was, hadden veehouders een plaatsingsruimte van 250 kilogram stikstof. Na de afschaffing zou dit betekenen dat veehouders 70 kilogram stikstof minder plaatsingsruimte zouden hebben. Om deze vermindering tegen te gaan, is er in 2006 het eerste derogatieverzoek ingediend.

Derogatie is een uitzondering op de wet- en regelgeving van de Europese Unie. Derogatie houdt in dat veehouders 250 of 230 kilogram stikstof mogen plaatsen (afhankelijk van grondsoort) in plaats van de door de Europese Unie vastgestelde 170 kilogram stikstof. De eerste derogatie onder de nitraatrichtlijn hield in dat de totale productie van fosfaat en stikstof het niveau van het jaar 2002 niet mocht overschrijden (Rijksoverheid, 2022). Nederland krijgt hierdoor een fosfaatproductieplafond van 172,9 miljoen kilogram per jaar en een stikstofproductieplafond van 504,4 kilogram per jaar (Henkens, 2007).

Een van de voorwaarden van derogatie is dat Nederland iedere vier jaar een nieuw actieprogramma moet aanleveren omtrent de opgestelde nitraatrichtlijnen bij de Europese Unie (Rijksoverheid, 2022). In het actieprogramma dat Nederland moet aanleveren moeten de maatregelen staan die Nederland gaat nemen om de nitraatrichtlijn van de Europese Unie te kunnen behalen. Tot aan 2015 bleef Nederland onder het fosfaatplafond. Hierdoor konden melkveehouders ongestoord derogatie aanvragen en de verhoogde fosfaat- en stikstofnormen hanteren.

Het vijfde actieprogramma Nitraatrichtlijn, wat voor de jaren 2014 – 2017 van toepassing zou zijn, had als extra regel dat er maximaal 20% van de landbouwgrond mocht gebruikt worden als bouwland. Minstens 80% van al het landbouwgrond (die werkelijk gebruikt wordt) moet grasland zijn. Dit is ingevoerd met gedachtegang dat er meer uitspoeling is bij bouwland dan bij grasland. Mede door deze extra regel, heeft Nederland derogatie gekregen van de Europese Unie (StaatsCourant, 2014)

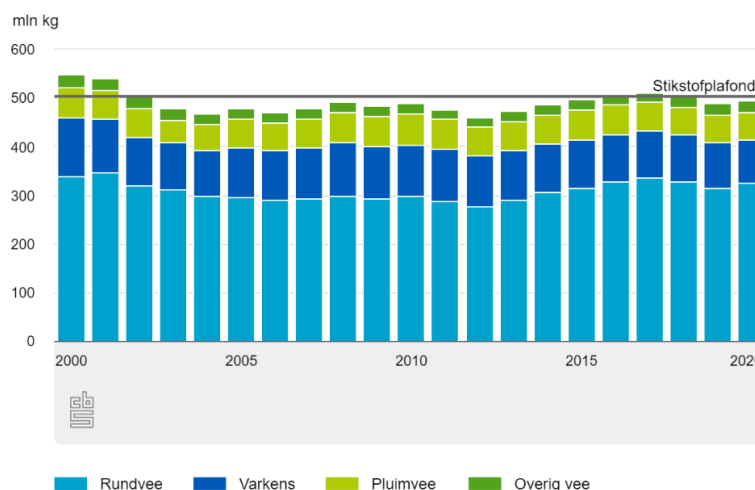
Op 1 april 2015 heeft de Europese Unie het melkquotum afgeschaft. Hierdoor konden boeren ongestoord meer koeien melken, waardoor de stikstof- en fosfaatuitstoot significant hoger uitviel.

Volgens onderzoek van de Wageningen University and Research zou in Nederland in 2015 in totaal 176,3 miljoen kilo fosfaat produceren. Het fosfaatplafond van 172,9 miljoen kilogram fosfaat zou worden overschreden (EersteKamer, 2016). Wanneer die productie van fosfaat boven het vastgestelde plafond komt, bestaat het risico dat de derogatie wordt ingetrokken.

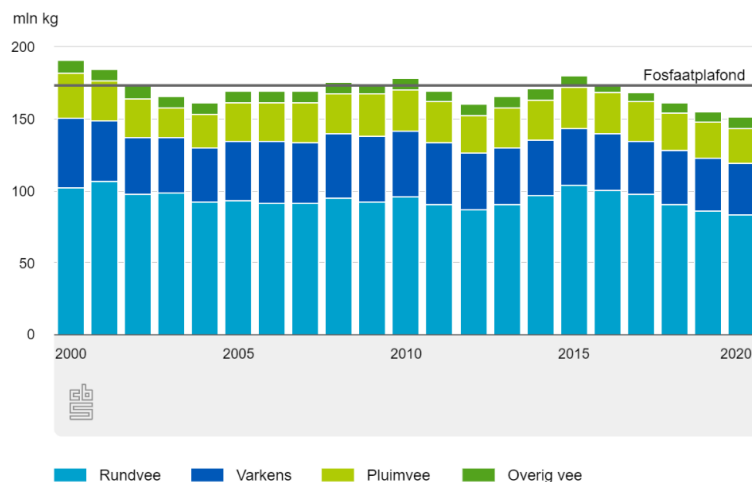
Om te voorkomen dat de derogatie zou worden ingetrokken en na 2017 niet zou worden verlengd, is het fosfaatrechtenstelsel aangenomen. Vanaf 1 januari 2018 mochten melkveehouders in Nederland niet meer fosfaat produceren dan de peildatum 2 juni 2015 minus 8,3%. Dit houdt in dat iedere melkveehouder in Nederland 8,3% van de totale fosfaatproductie op de peildatum moet inleveren. Dit zou ervoor moeten zorgen dat de fosfaatuitstoot onder het plafond zou komen (Boerenbusiness, 2017).

Het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn, voor derogatie 2019 – 2021, werd het fosfaatrechtenstelsel meegenomen als maatregel. Naast deze maatregel, kwamen er nog twee maatregelen bij. De eerste regel is dat melkveehouders leges moeten betalen voor het aanvragen van derogatie. De tweede regel is een korting van 65 kilogram stikstof als melkveehouders grasland scheuren of vernietigen voor maïsteelt op zand- of lössgronden (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2017).

Tabel 1.1 Stikstofuitstoot dierlijke mest (CBS, 2020)

Tabel 1.2 Fosfaatuitstoot dierlijke mest (CBS, 2020)

In bovenstaande tabellen van het CBS is het verloop van de stikstof- en fosfaatuitstoot in dierlijke mest te zien. In de jaren 2015 en 2016 was er zowel een fosfaatoverschot als een stikstofoverschot.

Het zevende actieprogramma omtrent Nitraatrichtlijn zou eind 2021 goed moeten worden gekeurd door de Europese Unie, echter heeft de Europese Unie op 15 december 2021 het verzoek op derogatie afgekeurd voor 2022. De Europese Unie is er niet van overtuigd dat de maatregelen ervoor gaan zorgen dat de stikstof- en fosfaatuitstoot wordt verminderd. De nitraatuitspoeling en de oppervlaktewaterverontreiniging zou niet worden verbeterd door de maatregelen. Het is onduidelijk of Nederland überhaupt derogatie krijgt.

Mocht Nederland geen derogatie mogen gebruiken, zou dit betekenen dat er 70 kilogram stikstof per hectare per jaar minder plaatsingsruimte is in Nederland. Dit zou grote gevolgen kunnen hebben voor onder andere de mestafzet, gewasopbrengst, vraag naar kunstmest en hierdoor grote financiële gevolgen hebben voor de Nederlandse melkveehouderij.

Op 26 april 2022 heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit H. Staghouder een brief geschreven naar de Tweede Kamer, waarin staat dat de Nederlandse landbouwsector niet ingericht is op een situatie zonder derogatie (H. Staghouder, 2022). Staghouder geeft aan de boeren van Nederland aan dat er rekening moet worden gehouden dat de derogatie die de afgelopen jaren aan Nederland was toegekend, steeds lastiger gaat worden.

Derogatie in Europa

Niet alleen Nederland moet de maatregelen omtrent nitraatuitspoeling aanscherpen. De landen België, Duitsland, Luxemburg, Spanje en Tsjechië zijn samen met Nederland het verst verwijderd van de voorgestelde nitraatrichtlijnen (J. Oppewal, 2022). Duitsland en Spanje zijn in 2021 voorgedragen door de Europese Commissie aan het Europese Hof van Justitie voor het niet naleven van de nitraatrichtlijnen. De Europese Commissie concludeerde dat het mestbeleid in deze landen niet het juiste effect hadden (K. Graumans, 2022). Duitsland is al eerder voorgedragen aan het Europese Hof van Justitie, waardoor het land in 2014 het recht op derogatie verloor (W. Gruisen, 2017). Naast dat Duitsland toentertijd het recht op derogatie verloor, is het land anno 2021 een van de landen die het verst onder van de vastgestelde plafonds afzit. Het wegvallen van derogatie heeft in Duitsland het juiste effect gehad volgens de Europese Unie.

Dat de derogatie in 2014 werd afgeschaft in Duitsland, zorgde niet voor grote financiële problemen. De meeste melkveehouders in dit land bereikten eerder de fosfaatlimiet, dan het stikstoflimiet. Dat de stikstoflimiet lager werd door de afschaffing van de derogatie, zorgde er niet voor grote problemen. In tabel 1.3 is een vergelijking te zien tussen Duitsland en Nederland omtrent derogatieaanvraag en animo.

Tabel 1.3 Vergelijking derogatie Duitsland t.o.v. Nederland (W. Gruisen, 2022)

	Nederland (2015)	Duitsland (2011)
Aantal bedrijven met derogatie	19.812	1.100
Aantal ha waarop derogatie mag worden toegepast	834.529 hectare	32.200 hectare
% Bedrijven met derogatie	95%	>1%

Een opvallende zaak in bovenstaande tabel is dat de melkveehouders in Duitsland weinig animo hadden voor derogatie ten opzichte van Nederland. De oorzaak van de lage animo in Duitsland komt voornamelijk doordat bedrijven in Duitsland extensief zijn. Dit wil zeggen dat melkveebedrijven in Duitsland relatief gezien meer grond hebben ten opzichte van het aantal koeien dan in Nederland. De bedrijven hebben meer grond tot beschikking om hoogwaardig voer van te produceren, waardoor er relatief gezien minder druk ligt om maximale gewasopbrengst te realiseren dan in Nederland.

Denemarken heeft net zoals Nederland jaren lang derogatie mogen toepassen. Echter is het verzoek voor derogatie afgewezen door de Europese Unie in 2020 (Heldbjerg, 2021). Dit betekent dat het land geen derogatie mag verlenen. Melkveehouders mogen door de afschaffing maximaal 170 kilogram stikstof per hectare per jaar toedienen in plaats van 250 kilogram. Er kan hierdoor minder stikstof geplaatst worden. Denemarken heeft naast een grote melkveehouderijsector, ook een grote akkerbouwsector. Hierdoor kampt het land niet met problemen omtrent mestafzet en -transport.

Nederland heeft een relatief kleinschalige akkerbouwsector als deze vergeleken wordt met Denemarken en Duitsland. Dit betekent dat door de afschaffing van derogatie, Nederland met problemen kampt omtrent mestafzet. De hele mestindustrie zou naar verwachting een andere vorm krijgen, wat niet binnen een korte tijd kan worden omgeschakeld (H. Staghouder, 2022).

Dat er grote gevolgen zijn bij het wegvallen van de derogatie in Nederland is bekend. Echter is er niet bekend welke gevolgen de gehele melkveehouderijsector kan verwachten. Op basis van deze gedachtegang zijn de volgende hoofd- en deelvragen beschreven.

HOOFDVRAAG

Hoe ziet de Nederlandse melkveehouderij eruit zonder derogatie?

DEELVRAGEN

- Op welke manier kan de 70 kilogram stikstof per hectare per jaar dat niet geplaatst kan worden het beste worden verwerkt?
- Hoe snel kan de mestverwerkingsindustrie in Nederland opschalen?
- Is er een verschil in de toekomst tussen extensieve bedrijven ten opzichte van intensieve bedrijven door het afschaffen van derogatie?
- Hoe zien melkveehouders de toekomst van het bedrijf zelf in door alle maatregelen omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot?

Er werd onderzoek gedaan naar de gevolgen van derogatie in Nederland. Er is een vergelijking gemaakt tussen verschillende melkveebedrijven in Overijssel. Deze bedrijven worden gesplitst in twee groepen: extensieve bedrijven, gemiddelde en intensieve bedrijven. De gevolgen voor de drie groepen zijn op een rij gezet en met elkaar vergeleken.

Het onderzoek is gericht aan melkveehouders in Nederland en bevat informatie op landelijk niveau, maar er zit een onderscheid in tussen intensieve- en extensieve bedrijven.

2 Aanpak

In het volgende hoofdstuk wordt de aanpak beschreven. Hierbij wordt het materiaal en methode behandeld en inzicht gegeven over hoe het onderzoek gaat verlopen.

2.1 Gegevensverzameling

Het onderzoek kan omschreven worden als een kwalitatief onderzoek. Om antwoord te krijgen op de hoofd- en deelvragen, zijn er verschillende gegevens nodig. Aan de hand van het literatuuronderzoek worden er cijfers bestudeerd rondom de onderwerpen derogatie, mestwetgeving en de daar bijhorende plaatsingsruimte. Om een beeld te schetsen hoe de situatie in jaren met derogatie eruit ziet en hoe dit kan veranderen door de afschaffing van derogatie.

Naast het literatuuronderzoek, zijn er diverse interviews gehouden. De eerste reeks interviews zijn gedaan onder twintig klanten van LenferinkPaus, de samenwerkende instantie van dit onderzoek. Er is naar ervaringen, meningen en angsten gevraagd bij de klanten, zodat er een beeld gaat ontstaan hoe melkveehouders aankijken tegen een situatie zonder derogatie. Naast de interviews met ondernemers, is er een interview gedaan met deskundige Erwin Hunnekink van ZLTO en Hedwig Oevermans van Exlan. Erwin Hunnekink heeft een bestuursfunctie binnen de ZLTO en heeft dagelijks te maken met melkveehouders en ministers en dergelijke. Erwin kan gezien worden als een tussenpersoon die vanuit allerlei hoeken informatie opvangt en een duidelijk beeld kan schetsen hoe verschillende instanties tegen de derogatiewetgeving aankijken. Hedwig Oevermans is coördinator van de afdeling Mest-en Mineralen bij de Agrifirm. Hedwig heeft veel kennis van getallen omtrent mestwetgeving en veel ervaring omtrent beleid.

Hierdoor is er een beeld geschetst hoe deskundigen tegen de situatie aankijken en welke opvattingen deze personen hebben over de situatie. Aan de hand van de informatie van de literatuurstudie, het interview met melkveehouders en de interviews met de deskundigen, is er antwoord gegeven op de uiteindelijke hoofdvraag hoe de Nederlandse melkveehouder eruit gaat zien zonder derogatie.

2.2 Methode

2.2.1 Deelvraag 1 Op welke manier kan de 70 kilogram stikstof per hectare per jaar dat niet geplaatst kan worden het beste worden verwerkt?

De eerste deelvraag is beantwoord door middel van het literatuuronderzoek en de visies van de melkveehouders en deskundigen. Er is gekeken naar mestverwerking, mestafzet en andere mogelijkheden om de over gebleven kilogrammen stikstof te kunnen plaatsen. Niet alleen de literatuurstudie met cijfers is hierbij belangrijk, ook de visies van melkveehouders. De visies van melkveehouders kunnen aangeven welke manier van mestverwerking het meeste toekomstperspectief heeft of andere zaken.

Zoektermen voor het beantwoorden van de eerste deelvragen staan in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 2.1 Zoektermen deelvraag 1

• Biogasinstallaties
• Monovergisters
• Mestscheidingsinstallaties
• Lely Sphere
• Mestverwerkingsinstallaties in Nederland anno 2020
• Vrachtwagenchauffeur kosten
• Vrachtwagenchauffeur tekorten
• Mestafzet (verwerkt in Nederland en EU)

2.2.2 Deelvraag 2 Hoe snel kan de mestindustrie in Nederland opschalen?

Om een antwoord te krijgen op deze deelvraag, is er een literatuuronderzoek gedaan naar de huidige mestindustrie in Nederland. Daarnaast is er ook gekeken naar de verschillende visies van deskundigen en melkveehouders.

Als eerste is er gekeken naar de grootste problemen in Nederland omtrent mestopslag en -verwerking. Het probleem dat er te weinig vrachtwagens en vrachtwagenchauffeurs zijn, is een landelijk maar ook wereldwijd probleem (NOS, 2022). Er is een literatuuronderzoek gedaan naar de hoeveelheid plaatsingsruimte die groter wordt door het wegvallen van derogatie. Aan de hand van een berekening met de nodige vrachtwagenchauffeurs en de extra plaatsingsruimte is er een conclusie gevormd.

De zoektermen voor het beantwoorden van de tweede deelvragen zijn hieronder weergegeven.

Tabel 2.2 Zoektermen deelvraag 2

• Mesttekorten Europa
• Transportkosten
• Visies mesttransport
• Mestopslag in Nederland
• Mestverwerking tijdens derogatie
• Mestafzet tijdens derogatie

2.2.3 Deelvraag 3 Is er een verschil in de toekomst tussen extensieve bedrijven ten opzichte van intensieve bedrijven door het afschaffen van derogatie?

Deze deelvraag is beantwoord op basis van het literatuuronderzoek. Er is onderscheid gemaakt tussen intensieve bedrijven en extensieve bedrijven. Hierbij is er onderscheid gemaakt tussen drie groepen: intensief, gemiddeld of extensief. In tabel 2.3 staan de uitgangspunten en zoektermen beschreven.

Tabel 2.3 Uitgangspunten intensief, gemiddeld en extensief (Zessen, 2018)

Extensief	<15.000 kilogram melk per hectare
Gemiddeld	Tussen de 15.000 – 24.999 kilogram melk per hectare
Intensief	>25.000 kilogram melk per hectare

2.2.4 Deelvraag 4 Hoe zien melkveehouders de toekomst van het bedrijf zelf in door alle maatregelen omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot?

De laatste hoofdvraag is voornamelijk beantwoord aan de hand van de interviews met melkveehouders en deskundigen. De deskundigen zien veel in het werkveld en kunnen een beeld geven over die ervaringen, maar ook als ervaring als deskundige. De vierde deelvraag gaat over melkveehouders zelf.

De interviewvragen staan vermeld in bijlage 1 en 2

3 Resultaten

3.1 Op welke manier kan de 70 kilogram stikstof per hectare per jaar dat niet geplaatst kan worden het beste worden verwerkt?

Om een antwoord te geven op de eerste deelvraag is er een interview gedaan met twintig melkveehouders. Aan deze melkveehouders zijn vragen gesteld omtrent mestverwerking en de alternatieven hiervan.

3.1.1 Mestverwerking

Aan de melkveehouders is de vraag gesteld of er anno 2022 gedaan wordt aan een vorm van mestverwerking. In tabel 3.1 staan de antwoorden gecodeerd weergegeven.

Tabel 3.1 Vormen van mestverwerking eigen gebruik

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten	Percentage
Geen vorm van mestverwerking	15	75%
Eigen mestscheidingsinstallatie	3	15%
Een enkele keer een mestscheidingsinstallatie gehuurd	2	10%

Opvallend is dat 75% van alle melkveehouders aan geen enkele vorm van mestverwerking doet of ooit heeft gedaan. Een relatief klein deel van de melkveehouders, 10%, heeft in het verleden wel eens een keer een mestscheidingsinstallatie gehuurd. De twee melkveehouders die hieronder vallen gaven aan dat het resultaat niet was zoals verwacht en zijn om deze reden gestopt. De kosten waren te hoog vergeleken met de baten ervan. De andere 3 boeren die verantwoordelijk zijn voor de overige 15% hebben een eigen mestscheidingsinstallatie. Aan deze boeren is de vraag gesteld waarom deze keuze gemaakt is. Deze boeren geven in tegenstelling tot de andere boeren aan dat de baten groter zijn dan de kosten. Alle drie de boeren gebruiken de dikke fractie als boxestrooisel. Verder is het opvallend dat geen een van de boeren een biogasinstallatie of monovergister heeft.

Naast dat de vraag is gesteld of er al aan een vorm van mestverwerking wordt gedaan, is de vraag gesteld in welke vorm van mestverwerking er de meeste toekomst zit. Deze antwoorden staan in tabel 3.2 gecodeerd weergegeven.

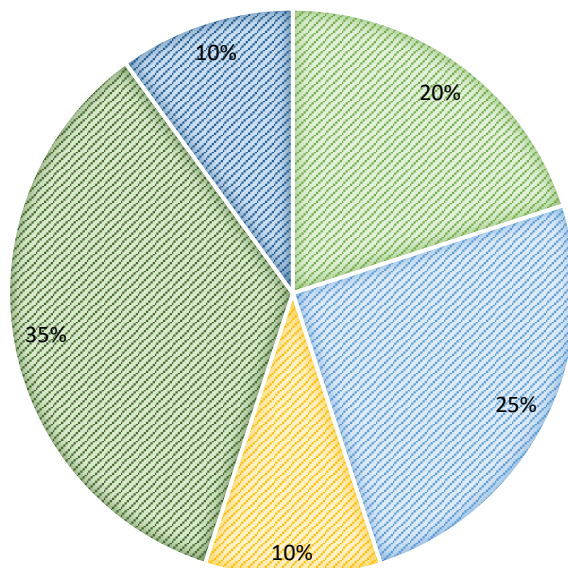
Tabel 3.2 Mestverwerking met de meeste toekomst

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Het meeste vertrouwen in een biogasinstallatie/monovergister	4
Het meeste vertrouwen in een mestscheidingsinstallatie	5
<u>Geen</u> vertrouwen in een biogasinstallatie, monovergister of in het scheiden van mest. Wel vertrouwen in <u>andere</u> alternatieven	2
<u>Geen</u> vertrouwen in een biogasinstallatie, monovergister of in het scheiden van mest.	7
Te weinig in verdiept om een mening te kunnen geven	2

Op de vraag welke manier van mestverwerking de meeste toekomst heeft, zijn er uiteenlopende antwoorden. Om een duidelijk beeld te krijgen van de verschillende antwoorden, staat er een grafiek weergegeven met de percentages. Deze is weergegeven in figuur 3.1

MESTVERWERKING MET TOEKOMST

- Biogasinstallatie/Monovergister
- Mestscheidingsinstallatie
- Andere alternatieven
- Geen vertrouwen
- Geen mening

Figuur 3.1 Percentage visies melkveehouders omtrent mestverwerking met toekomst

De grootste groep melkveehouders, 35%, geven aan dat er geen vertrouwen is in een vorm van mestverwerking die op dit moment bekend zijn. De melkveehouders geven onder andere aan dat de technieken nieuw zijn en relatief veel fouten bevatten. De investeringen zijn vaak groter dan €100.000, waardoor het risico dat het wat oplevert klein is. Mede doordat de installaties voornamelijk draaien op subsidies, hebben deze melkveehouders er geen vertrouwen in.

Twee melkveehouders, goed voor een percentage van 10%, geven aan dat er geen vertrouwen is in biogasinstallaties, monovergisters en mestscheidingsinstallaties maar wel in andere alternatieven. Beide boeren gaven aan dat er toekomst is in goedkopere alternatieven zoals de Lely Sphere. Dit alternatief is een investering, maar bedraagt een relatief veel kleiner bedrag dan een investering van de andere mestverwerkingsinstallaties. Verder gaf een van de boeren aan dat de Lely Sphere ook meer toekomst biedt, doordat het apparaat het voorkomt dat urine en ontlasting bij elkaar komen. Hierdoor wordt het ammoniakprobleem gelijk zichtbaar verminderd en komt de urine en ontlasting niet eerst bij elkaar zoals bij een biogasinstallatie. Er wordt volgens de melkveehouder meer gereduceerd met een minder groot investeringsgedrag.

Het relatief kleine merendeel van de melkveehouders zien de meeste toekomst in een mestscheidingsinstallatie dan in een biogasinstallatie of monovergister. Het percentage voor een mestscheidingsinstallatie is 25% en voor een biogasinstallatie is 20%. De melkveehouders die de meeste toekomst zien in een mestscheidingsinstallatie gaven aan dat deze investering relatief gezien kleiner is dan die van een biogasinstallatie en vanuit dat oogpunt het meeste toekomstgericht zou zijn. Ook kan het rendabel draaien zonder de nodige subsidies denken de melkveehouders.

De melkveehouders die de meeste toekomst zien in een biogasinstallatie of monovergister zijn van mening dat als melkveehouders in dorpen samenwerken de toekomst biedt. Enkele jaren terug was een biogasinstallatie of monovergister alleen rendabel voor bedrijven met 400 à 500 melkkoeien. Door verschillende investeerders en samenwerkende instanties komen er plannen voor een gezamenlijke biogasinstallatie. Hier zien de melkveehouders toekomst in.

Geconcludeerd kan worden dat de toekomst van mestverwerking in de ogen van melkveehouders erg uiteenlopend is.

3.1.2 Dierlijke stikstof legaliseren

Op dit moment legaliseert de overheid het niet dat dierlijkste stikstof kan worden ingezet als vervanger voor kunstmest. Mocht de overheid dit legaliseren, wordt het voor melkveehouders aantrekkelijker om mestscheidingsinstallaties aan te schaffen of te huren volgens verschillende boerenorganisaties (Wilgenhof, 2022). Aan melkveehouders is de vraag gesteld hoe de melkveehouders hiertegen aan kijken. De antwoorden staan gecodeerd weergegeven in tabel 3.3

Tabel 3.3 Legaliseren van dierlijke stikstof

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Dit is een goede zaak voor de sector. Wij zouden hierdoor eerder een mestscheidingsinstallatie aanschaffen of huren.	9
Dit is een goede zaak voor de sector, alleen niet (direct) wat voor ons bedrijf.	11

Iets minder dan de helft van de boeren (45%) zouden eerder een mestscheidingsinstallatie aanschaffen of huren mocht dierlijke kunstmest gelegaliseerd worden. Dit terwijl 5 van de 20 melkveehouders een mestscheidingsinstallatie zien als het meeste toekomstgericht. De melkveehouders geven aan dat door het legaliseren van dierlijke stikstof, het rendabeler is om een installatie aan te schaffen. De financiële baten van een mestscheidingsinstallatie zouden hoger worden door het legaliseren dan in een situatie dat het niet gaat gebeuren.

Het merendeel van de melkveehouders (55%) geven aan dat het legaliseren van dierlijke kunstmest een goede zaak is voor de sector. Het past in het plaatje van de kringlooplandbouw. Echter hebben de melkveehouders vraagtekens bij de financiële baten van het aanschaffen van een mestscheidingsinstallatie. In 2022 zijn de kunstmestprijzen vele malen hoger dan in de jaren ervoor. Men spreekt van een prijsstijging in 2022 van 75% t.o.v. 2020 (DCA MultiMedia, 2022). De melkveehouders geven aan dat deze prijsstijging niet voor altijd gaat blijven. De melkveehouders denken dat kunstmest aankopen goedkoper blijft dan de eigen dierlijke stikstof uit drijfmest. Het afvoeren van mest is bij deze melkveehouders het goedkoopste alternatief waar de meeste toekomst in zit.

Uit de resultaten van de interviews komt naar voren dat het merendeel van de melkveehouders, goed voor 35%, geen vertrouwen heeft in een vorm van mestverwerking. Ook als het legaliseren van dierlijke stikstof op bedrijfsniveau gerealiseerd kan worden, kiezen meer dan de helft van de melkveehouders nog steeds voor het drijfmest afvoeren en kunstmest aanvoeren.

3.1.3 Visie van deskundige (M. Wilmink)

Er is een interview afgelegd met meneer M. Wilmink. Wilmink is directeur van een kantoor die zich bezig houdt met mestboekhouding en heeft wekelijks contacten met deskundigen die dichtbij de overheid staan (de beleidsmakers). Het interview van Wilmink is weergegeven in bijlage 2. Ondanks dat het een interview is dat visies geeft over de toekomst van de derogatie in Nederland, is de

steekproef te klein om een conclusie te vormen hoe deskundigen denken over de gevolgen van het wegvallen van derogatie in Nederland.

Opvallende zaken die de heer Wilmink stelt zijn de volgende:

- De kans dat de derogatie in Nederland verlengd gaat worden is 95%.
- Waarschijnlijk gaat het nieuwe derogatiebeleid lijken op het beleid in Ierland, echter werkt dit beleid in de praktijk niet goed in dit land.
- Het is een idee om de mestafzet te vergroten in oost Nederland. De transportafstanden van Twente naar het noorden zijn groot.
- Mestverwerking in de toekomst kan misschien wel helemaal geen toekomst zijn.
- De toekomst van intensieve en extensieve bedrijven zullen niet veel uit elkaar liggen. Extensieve bedrijven moeten kunstmest aankopen en intensieve bedrijven niet. Intensieve bedrijven moeten alleen maar mestafzetkosten betalen en kunnen door de lagere plaatsingsruimte geen kunstmest aanvoeren.

Het hele interview is weergegeven in bijlage 2.

3.2 Hoe snel kan de mestindustrie in Nederland opschalen?

Uit onderzoek van Wageningen University and Research onder leiding van T.J. Koeijer is gebleken dat dat er $\pm 8.000.000$ ton meer mest afgezet moet worden in tijden dat de derogatie wegvalt (Koeijer, 2016). Het is berekend aan de hand van de dieraantallen van 2013 en de mestafzet van 2015.

De gemiddelde mestafzetkosten van de jaren 2015 tot en met 2019 bedragen €10,70 en het gemiddelde aantal dieren bedraagt 1.652.055. Aangezien deze bedragen en aantallen relatief dicht bij de cijfers van het onderzoek van T.J. Koeijer liggen, wordt er uitgegaan van de cijfers uit dit onderzoek. Dit betekent dat er wordt gerekend met een toename van de mestafzet van $\pm 8.000.000$ ton mest. In de tabellen 3.4 en 3.5 staan de gegevens weergegeven.

Tabel 3.4 Mestafzetkosten Nederland (Agrimatie, 2021)

Jaartal	Mestafzetkosten
2015	€11,00
2016	€11,00
2017	€11,25
2018	€10,54
2019	€9,60
Gemiddelde	€10,70

Tabel 3.5 Dieraantallen Nederland (Agrimatie, 2022)

Jaartal	Dieraantallen
2015	1.621.767
2016	1.744.827
2017	1.693.804
2018	1.621.914
2019	1.577.964
Gemiddelde	1.652.055

Uit cijfers van de Nederlands Centrum Mestverwaarding van 2019 blijkt dat de meeste mest verwerkt wordt bij BMC Moerdijk (NVM, 2020). Op deze locatie wordt grootschalig mest verbrand. De afstanden van boeren (voornamelijk intensieve veehouderijbedrijven) hier naar toe waren relatief groot, wat betekend dat vanuit het hele land mest werd aangevoerd om het hier te laten verwerken. De afstanden staan weergegeven in figuur 3.2. Mestverwerkers die mest verkorrelen, zitten meer verspreid in het land. De afstanden vanuit melkveehouders naar de verkorrelaars waren in vergelijking met de mestverbrandingsinstallatie van BMC Moerdijk relatief kort. Dit is te zien in figuur 3.1 en 3.2.

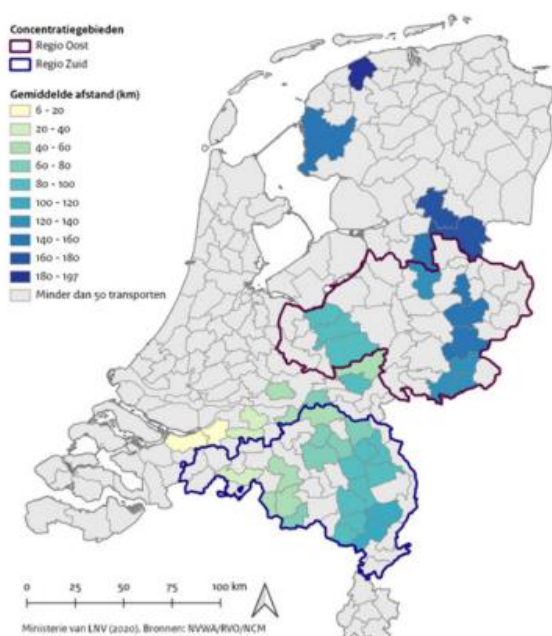
Het zuiden van Nederland had volgens de cijfers gemiddeld gezien de kortste transportafstanden naar alle typen van mestverwerkers. Echter produceert dit gedeelte van Nederland veruit het meeste fosfaat (Prins, 2020). In combinatie met de hoogste verplichte verwerkingspercentage van dit gebied is er een groot aanbod van mest voor de mestverwerking.

Tabel 3.6 Mestverwerking % (RVO, 2022)

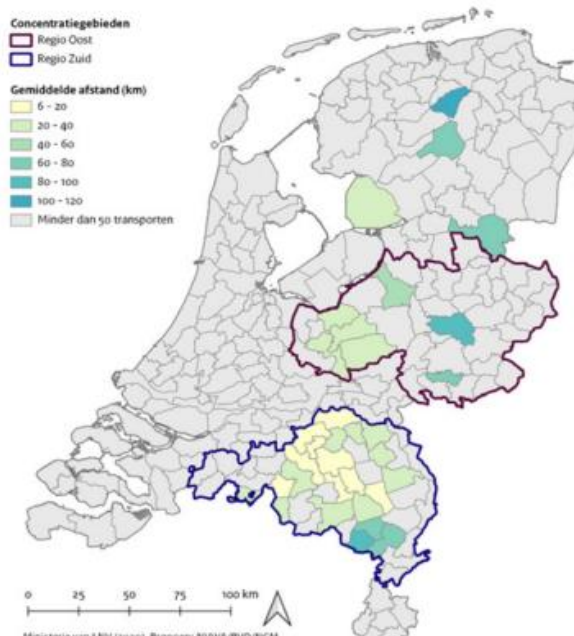
Regio	2019	2020
Zuid	59%	59%
Oost	52%	52%
Overig	10%	10%

Het oosten van Nederland heeft een verplicht mestverwerkingspercentage van 52%. Dit percentage is lager dan de regio zuid, maar vele malen hoger dan de rest van Nederland wat valt onder de categorie "overig" (zie tabel 3.6). Het oosten van Nederland heeft vergeleken met het zuiden relatief weinig mestverwerkers, mestopslagplaatsen (intermediairs) en moet meer afstanden afleggen om naar het buitenland te kunnen transporteren (NCM, 2020). Dit is te zien in figuur 3.4 en 3.5.

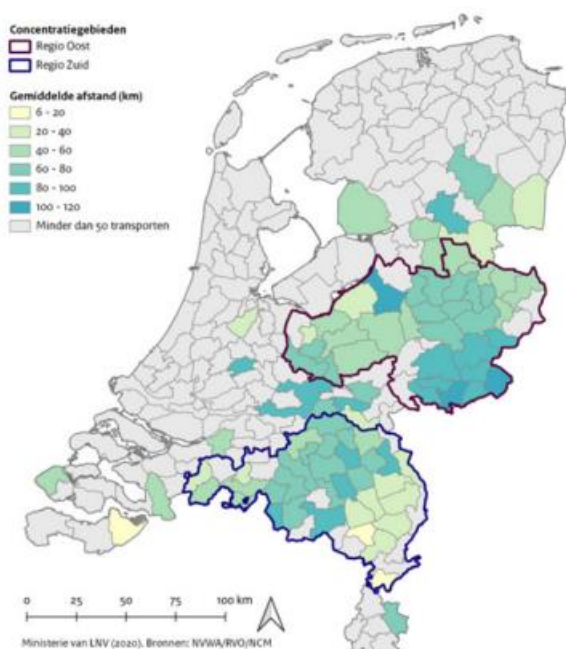
Het noorden van Nederland kent een verplichte mestverwerkingsplicht van 10%. Het valt onder de categorie "overig". Hierdoor hoeft het gebied in tegenstelling tot het zuiden en oosten van Nederland minder mest verwerkt worden.

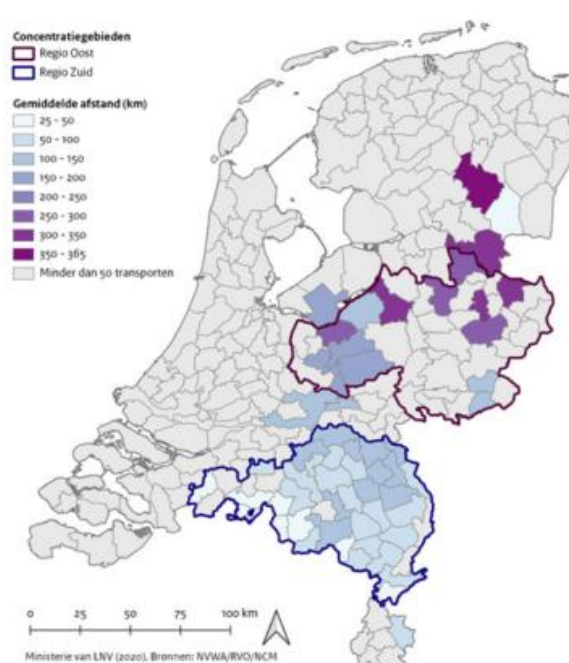
Figuur 3.2 Gemiddelde afstand van mesttransporten die voldoen aan de verwerkingsplicht naar een verbrander (Prins, 2020)

Figuur 3.3 Gemiddelde afstand van mesttransporten die voldoen aan de verwerkingsplicht naar verkorrelaars (Prins, 2020)

Figuur 3.4 Gemiddelde afstand van mesttransporten die voldoen aan de verwerkingsplicht naar een opslagplaats (Prins, 2020)

Figuur 3.5 Gemiddelde afstand van mesttransporten die voldoen aan de verwerkingsplicht naar het buitenland (Prins, 2020)

Geconcludeerd kan worden dat volgens de cijfers van het Nederlands Centrum Mestverwaarding het noodzakelijk is om de mestverwerkingscapaciteit in Nederland te verbreden. Vooral in de regio oost zou dit noodzakelijk zijn om de transportafstanden te verminderen en daardoor de mestafzetkosten te verlagen.

In tijden dat de derogatie wegvalt zou er volgens Koeijer 8.000.000 ton meer mest moeten worden verwerkt. Ervan uitgaande dat er 36 m³ in een vrachtwagen past, betekent dit dat ± 222.000 meer transport ritten moeten worden gemaakt op jaarbasis. Dit zijn ± 608 extra ritten per dag, uitgaande van 7 dagen per week rijden.

De transportafstanden zijn in het oosten van Nederland het grootste, hierdoor worden de aantal ritten per dag per chauffeur gesteld op 3. In het zuiden gaat men uit van 4 ritten per chauffeur per dag en bij de regio overig ook 4. Daaruit volgt de volgende berekening (vanuit gaande dat de ritten zowel naar het binnenland als buitenland gaan):

Gemiddeld aantal ritten: $(3 + 4 + 4) / 3 = 3,67$ ritten per chauffeur per dag
Aantal nodige extra chauffeurs: 608 ritten per dag / 3,67 = 165 extra chauffeurs nodig per dag*

**In de berekening is alleen gekeken naar de nodige chauffeurs. In werkelijkheid zouden er meer chauffeurs moeten worden aangenomen aangezien de chauffeurs niet iedere dag van de week werken maar bijvoorbeeld 40 uur.*

Er zijn per dag 165 extra vrachtwagenchauffeurs nodig om de mestafzet te kunnen transporteren naar een verwerkingsinstallatie, het buitenland of een andere vorm van mestverwerking. Er is geen rekening gehouden met de werkuren per week per chauffeur.

In de kamerbrief die minister Staghouder eind april 2022 heeft gestuurd naar de Tweede Kamer werd aangegeven dat Nederland kampt met een groot tekort aan vrachtwagens en vrachtwagenchauffeurs. Niet alleen zijn er in Nederland een groot tekort aan vrachtwagenchauffeurs, ook de rest van de Europese Unie (NOS, 2021). Dit betekent dat deze tekorten niet binnen een korte termijn kunnen worden opgelost.

Volgens de cijfers van het Nederlandse Centrum Mestverwaarding telt Nederland 160 mestverwerkingsinstallaties in 2020. Hiervan waren er 132 actief, 18 in aanbouw en of ontwikkeling en 10 niet actief. Dit is te zien in tabel 3.7

Tabel 3.7 Aantal mestverwerkingsbedrijven die bekend zijn bij het Nederlandse Centrum Mestverwaarding in 2020 (NCM, 2021).

Aantal bedrijven:	Status:
132	Mestverwerkingsinstallatie actief
18	Installatie in ontwikkeling
10	Mestverwerking niet actief
160	Totaal

Van de 132 actieve mestverwerkingsinstallaties hebben 26 bedrijven een aanvoercapaciteit van meer dan 100.000 ton mest. De totale aanvoercapaciteit van alle 132 actieve bedrijven wordt geschat op 12.000.000 ton mest per jaar (NCM, 2021).

Mochten de installaties die in ontwikkeling zijn een aanvoercapaciteit hebben van 100.000 ton mest per bedrijf, zou dit betekenen dat er: $18 * 100.000 \text{ ton} = 1.800.000 \text{ ton}$ mest meer kan worden

verwerkt in Nederland in 2021. In tabel 3.8 staat het verloop van de mestcapaciteit weergegeven voor de jaren 2022 tot en met 2026 mocht er jaarlijks een mestcapaciteit bij komen van 1.800.000**.

*** Er wordt gerekend met 1.800.000 als uitgangspunt dat er jaarlijks installaties (15 a 18 per jaar) bij komen en de bestaande installaties worden geoptimaliseerd zodat er meer capaciteit ontstaat.*

Tabel 3.8 Berekening extra mestverwerkingsinstallaties in Nederland

	2022	2023	2024	2025	2026
Begin capaciteit	12.000.000	13.800.000	15.600.000	17.400.000	19.200.000
Bouw	1.800.000	1.800.000	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Eind capaciteit	13.800.000	15.600.000	17.400.000	19.200.000	21.000.000

Door te investeren in mestverwerking in Nederland is er nog steeds een te kort aan vrachtwagenchauffeurs. Zoals eerder vermeld, moeten er meer mestverwerkingsinstallaties komen in het oosten van het land om zo de transportafstanden te verminderen. Door meer mestverwerkingsinstallaties te bouwen in Nederland en de bestaande uit te breiden, worden de transportafstanden en de daarbij horende transportkosten verminderd.

Mocht er minder transport gaan naar het buitenland, kunnen vrachtwagenchauffeurs meer ritten maken op een dag. De afstanden in Nederland zijn kleiner dan de ritten naar het buitenland. In onderstaande berekening wordt uitgegaan dat er gemiddeld 4,5 rit per dag gemaakt kan worden.

Gemiddeld aantal ritten: 4,5 ritten per chauffeur per dag

Aantal nodige extra chauffeurs: 608 ritten per dag / 4,5 = 135 extra chauffeurs nodig per dag*

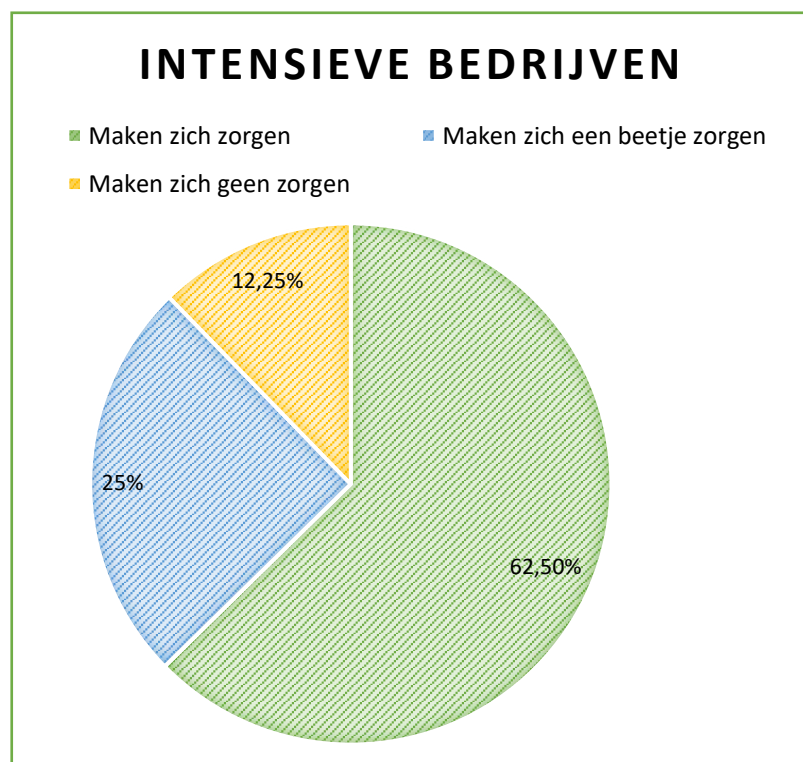
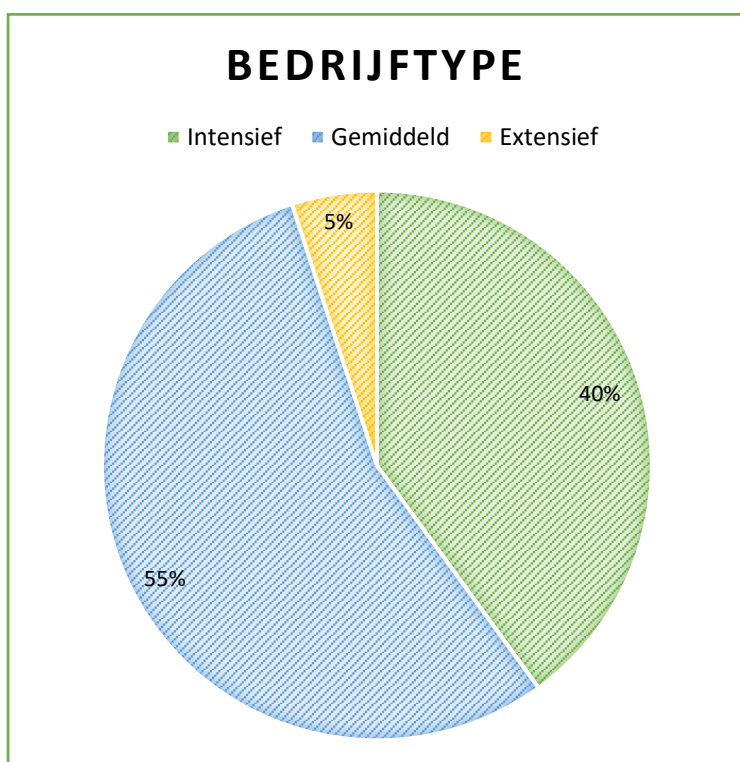
**In de berekening is alleen gekeken naar de nodige chauffeurs. In werkelijkheid zouden er meer chauffeurs moeten worden aangenomen aangezien de chauffeurs niet iedere dag van de week werken maar bijvoorbeeld 40 uur.*

3.3 Is er een verschil in de toekomst tussen extensieve bedrijven ten opzichte van intensieve bedrijven door het afschaffen van derogatie?

Tijdens het interview zijn er vragen gesteld omtrent intensieve- en extensieve bedrijven. In bijlage 3 staat weergegeven hoeveel bedrijven onder de categorie intensief, gemiddeld of extensief valt. Hierbij is gesteld dat intensieve bedrijven > 25.000 kilogram melk per hectare produceren, extensieve bedrijven < 15.000 kilogram melk per hectare en de categorie gemiddeld valt hiertussen.

Figuur 3.6 Type bedrijf (intensief, gemiddeld of extensief)

Figuur 3.7 Intensieve bedrijven inz. zorgen maken om grondgebondenheid

3.3.1. Intensieve bedrijven > 25.000 kg melk per hectare

In de bovenstaande figuren is te zien dat 40% van alle bedrijven intensief zijn, 55% onder de groep gemiddeld valt en 5% onder extensief. Het merendeel, 62,5%, van de intensieve bedrijven maken zich zorgen om de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen. Het begrip “zorgen maken” wordt gekwantificeerd in drie groepen. Dit is te zien in tabel 3.9.

Tabel 3.9 Betekenis begrip zorgen maken

Begrip:	Gesprek/Nadenken:	Gevolgen:
Maken zich zorgen	1 a 2 keer per week	Gevolgen zijn slecht te overzien
Maken zich een beetje zorgen	1 a 2 keer per maand	Gevolgen zijn te overzien, maar niet gunstig
Maken zich weinig tot geen zorgen	< 6 keer per jaar	Gevolgen zijn niet tot amper nadelig

De intensieve melkveebedrijven die aangeven dat er een beetje zorgen gemaakt wordt omtrent de grondgebondenheid, geven aan dat het voor de bedrijven ook niet financieel haalbaar is om grond te kopen. Echter maken deze bedrijven zich niet wekelijks zorgen om deze maatregeling. De bedrijven geven aan dat de maatregel wellicht niet juridisch haalbaar is en dat de maatregelingen ook de andere kant op kunnen gaan zoals de fosfaatrechten nu. Deze maatregel is per dier en niet per hectare grond. Landbouwgrond is moeilijk aan te komen door de prijsstijging van landbouwgrond. Ook is er aangegeven dat het voor de bedrijven financieel niet haalbaar is om landbouwgrond aan te kopen.

De intensieve melkveebedrijven die een paar keer per jaar (minder dan 6 keer) nadenken over de grondgebondenheid en zich weinig tot geen zorgen maken omtrent deze maatregel, geven ook aan dat het financieel niet haalbaar is op de bedrijven om grond aan te kopen. Echter maken deze bedrijven zich weinig zorgen in tegenstelling tot andere intensieve bedrijven. De bedrijven geven aan dat er meer bedrijven zijn die in dezelfde situatie zitten of zelfs erger. Ook geven de bedrijven aan dat het Nederlandse landschap onderhouden moet worden en dat kan niet gedaan worden zonder melkveehouders denken deze melkveehouders.

Geconcludeerd kan worden dat bij alle intensieve bedrijven uit deze steekproef het financieel niet haalbaar is om grond aan te kopen, echter zouden de bedrijven dit in de meeste gevallen wel willen. Het percentage boeren die er wekelijks en/of maandelijks aan denken bedraagt 87,5%. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de veranderende wet- en regelgeving omtrent grondgebondenheid veel vraagtekens oproept bij melkveehouders.

3.3.2 Gemiddelde bedrijven < 25.000 - >15.000 melk per hectare

De grootste groep melkveehouders (55%) vallen onder de categorie gemiddeld. Dit wil zeggen dat de bedrijven tussen de >15.000 kilogram melk per hectare en de <25.000 kilogram melk per hectare vallen. Aan deze melkveehouders is de vraag gesteld of de overweging eerder gemaakt wordt om grond aan te kopen door de opkomende maatregel omtrent grondgebondenheid. Het grootste gedeelte (81.8%) zou door de opkomende wet- en regelgeving omtrent de grondgebondenheid eerder de overweging maken om grond aan te kopen. De andere melkveehouders (18.2%) geven aan dat ze door de grondgebondenheid niet de overweging maken om grond aan te kopen. De melkveehouders geven aan dat het voor de bedrijven niet haalbaar is om het bedrijf extensief te kunnen kopen en dat er aankopen van grond eerder gedaan wordt als een stuk zekerheid naar de banken toe.

3.3.3 Extensieve bedrijven < 15.000 kg melk per hectare

Van alle 20 interviews die er zijn afgenomen, is er 1 melkveehouder extensief. Dit wil zeggen dat 5% van de steekproef onder deze categorie valt. Aan deze melkveehouder is de vraag gesteld of het bedrijf zich weinig zorgen maakt als het gaat om de grondgebondenheid. De melkveehouder gaf aan dat dat inderdaad zo is. De melkveehouder denkt er amper aan en zou vallen onder de categorie < 6 keer per jaar over nadenken. Ook werd er aangegeven dat als er geen toekomst voor het bedrijf zou zijn omtrent grondgebondenheid voor het bedrijf, de gehele melkveehouderij in Nederland kan gaan stoppen met melken.

3.4 Hoe zien melkveehouders de toekomst van het bedrijf zelf in door alle maatregelen omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot?

Om een antwoord te krijgen op deze deelvraag zijn er twintig interviews afgelegd met verschillende melkveehouders in Overijssel. Deze melkveehouders komen uit het klantenbestand van de samenwerkende instantie LenferinkPaus. De omvang van de bedrijven zijn verschillend en de leeftijden van de ondernemers ook.

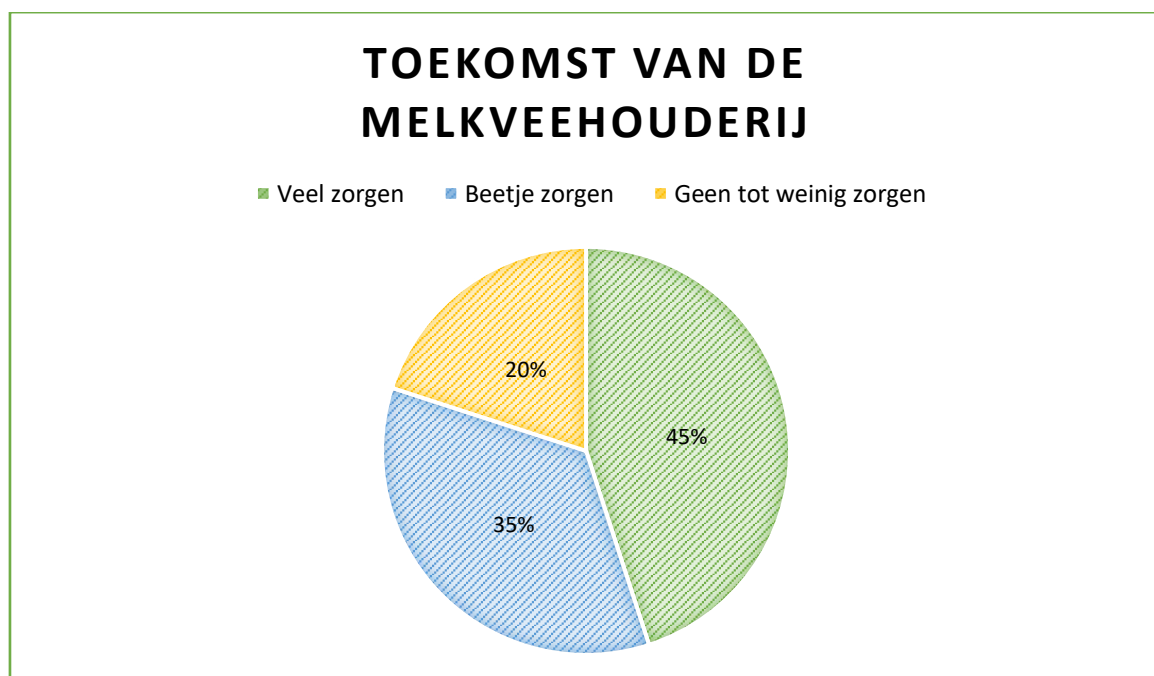
Om inzicht te krijgen in de resultaten, zijn de interviewvragen gecodeerd. De interviewvragen staan weergegeven in bijlage 1.

3.4.1 De toekomst van de melkveehouderij

Tabel 3.10 Gecodeerd antwoord op interviewvraag 1

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Relatief veel zorgen; 1 à 2 keer in de week	9
Een beetje zorgen; 1 à 2 keer in de maand	7
Weinig tot geen zorgen; 5 à 10 keer in het jaar	4

In bovenstaande tabel is te zien dat negen boeren zich relatief veel zorgen maakt om de toekomst van het melkveebedrijf. Relatief veel zorgen maken betekent in dit geval dat er minstens een keer per week over na wordt gedacht. In figuur 3.8 zijn de gecodeerde antwoorden weergegeven in percentages. Opvallend is dat 45% van de melkveehouders wekelijks nadenken over de toekomst en 35% minstens één keer per maand. Dit wil zeggen dat 80% van de melkveehouders iedere maand of zelfs vaker twijfelen aan de toekomst van het boerenbedrijf.

Figuur 3.8 De toekomst van de melkveehouderij

3.4.2 De grootste bedreiging voor melkveebedrijven

De tweede interviewvraag stond in het teken van bedreigingen bij de verschillende melkveebedrijven. De antwoorden staan gecodeerd weergegeven in tabel 3.11 en tabel 3.12.

Tabel 3.11 Grootste bedreigingen op bedrijfsniveau

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten	Percentage
Het nabije Natura 2000-gebied	6	30%
Grond in eigendom (klein huiskavel)	5	25%
Steeds veranderende wet- en regelgeving	3	15%
Stads- of dorpsuitbreiding	3	15%
Goed personeel houden en vinden	1	5%
Verbod op beregenen	1	5%
Gebrek aan rendement	1	5%

In tabel 3.11 staan de grootste bedreigingen per bedrijf. De grootste bedreiging voor melkveebedrijven die het vaakst voorkomt in Overijssel zijn de nabije Natura 2000 gebieden. Overijssel heeft 24 Natura 2000 gebieden (ProvincieOverijssel, 2022). Melkveehouders in deze gebieden hebben andere regels omtrent stikstofuitstoot vergeleken met bedrijven die niet dichtbij deze gebieden zijn gevestigd. Vaak hebben deze boeren weinig uitbreidingsmogelijkheden, mogen minder mest uitrijden en kunnen weg worden gekocht voor klimaatdoeleinden. In totaal kent Nederland 164 Natura 2000 gebieden (Natura2000, 2022).

Naast dat de regel- en wetgeving rondom Natura 2000-gebieden als een grote bedreiging wordt gezien door de meeste melkveehouders (35%), is het grond in eigendom ook een grote bedreiging voor veel melkveehouders. De Nederlandse overheid wil sturen naar een grondgebonden melkveehouderij, wat zou betekenen dat melkveehouders twee melkkoeien per hectare grond in gebruik mogen houden. Voor 25% van de melkveehouders is dit de grootste bedreiging van het bedrijf. Landbouwgrond is volgens de melkveehouders moeilijk aan te schaffen en in alle gevallen geven melkveehouders aan dat het financieel niet haalbaar is om grond aan te schaffen. Ook is het financieel niet haalbaar om twee koeien per hectare te houden.

In bovenstaande tabel staan de uitkomsten van de grootste bedreiging voor melkveehouders. Het wegvallen van derogatie wordt door de melkveehouders niet gezien als de grootste bedreiging voor het bedrijf. In tabel 3.12 is te zien hoeveel melkveehouders het wegvallen van derogatie zien als een grote bedreiging (niet de grootste) en welke melkveebedrijven de gevolgen van het wegvallen van derogatie wel zien als een bedreiging maar de gevolgen te overzien zijn.

Tabel 3.12 Gecodeerd antwoord op de vraag of derogatie een grote bedreiging is

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten	Percentage
Het wegvallen van derogatie is een grote bedreiging voor ons bedrijf	13	65%
Het wegvallen van derogatie is een bedreiging, maar is te overzien	3	15%
Het wegvallen van derogatie hoeft geen bedreiging te zijn, als we maar een meer jaren beleid krijgen waar we ons naar kunnen aanpassen.	4	20%
Het wegvallen voor derogatie is <u>geen</u> bedreiging voor ons bedrijf	0	0%

Bij 65% van alle melkveehouders wordt het wegvallen van de derogatie als een relatief grote bedreiging gezien. Bij ongeveer $\frac{1}{3}$ deel van de melkveehouders is het wegvallen van derogatie niet per direct een grote bedreiging. Bij 15% van de melkveehouders is er relatief veel plaatsingsruimte en zullen de afvoerkosten iet wat hoger worden (naar eigen zeggen), maar dit zal te overzien zijn. De overige 20% van de melkveehouders geven aan dat als er een meerjarenbeleid komt waarbij de derogatie niet wordt verlengd, er aanpassingen gedaan kunnen worden die te overzien zijn. Hiermee

wordt bedoeld dat de derogatie dan voorgoed moet worden verdwenen en niet het ene jaar wel en het andere jaar niet. Dan kunnen er aanpassingen en investeringen gedaan worden op bedrijfsniveau die jarenlang baat hebben.

3.4.5 SDE-subsidie

De meeste manieren van mestverwerking, loopt voornamelijk door subsidies van de overheid. Zonder de SDE-subsidie kunnen biogasinstallaties niet rendabel draaien. Echter als melkveehouders de subsidie hebben gekregen, staat het bedrag voor 12 jaar vast.

Aan melkveehouders is de vraag gesteld of het vaststellen van een SDE-subsidie voor 12 jaar een vorm van zekerheid biedt. Het antwoord op deze vraag is gecodeerd weergegeven in tabel 3.13.

Tabel 3.13 Gecodeerde antwoorden interviewvraag 6

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten	Percentage
Het geeft zeker een vorm van zekerheid	10	50%
Dit geeft <u>geen</u> vorm van zekerheid	8	40%
Nog nooit over nagedacht, dus kan geen mening vormen	2	10%

De helft van de melkveehouders zijn van mening dat de SDE-subsidie die vaststaat voor 12 jaar een vorm van zekerheid biedt. De melkveehouders geven aan dat de biogasinstallatie of monovergister binnen deze 12 jaar zouden moeten afgeschreven worden. Als dit financieel haalbaar is, is het aantrekkelijker om een biogasinstallatie of monovergister aan te schaffen.

3.4.6 Maatregelen door de overheid voor een minder onzekere toekomst

Aan melkveehouders is de vraag gesteld wat de overheid zou kunnen doen om de toekomst van de melkveehouderij minder onzeker te maken. In tabel 3.14 staan de antwoorden gecodeerd weergegeven. Opvallend is dat 18 van de 20 melkveehouders hetzelfde antwoord hebben gegeven. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de Nederlandse overheid een meerjarenplan moet opstellen om ervoor te zorgen dat de toekomst voor de melkveehouderij minder onzeker wordt.

Tabel 3.14 Gecodeerde antwoorden interviewvraag 7

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Een meerjarenplan opstellen, een duidelijk beleid	18
Mensen met "echte" boeren kennis in de politiek zetten	2

3.4.7 Spijt van bedrijfsovername?

Dat de toekomst van de melkveehouderij in Nederland onzeker is, is duidelijk. Aan de melkveehouders is de vraag gesteld of het antwoord op de vraag of de melkveehouder het melkveebedrijf zou willen overnemen hetzelfde zou zijn in 2022 als het jaar van de overname en waarom.

De antwoorden staan weergegeven in tabel 3.15 en 3.16.

Tabel 3.15 Bedrijf anno 2022 nog steeds overnemen?

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Ja	19
Ik twijfel of ik het bedrijf wil overnemen	1

Tabel 3.16 Redenen om boer te worden / te zijn.

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Het is mijn passie	8
Iedere dag plezier aan het werk	6
We hebben een plan B mocht het boeren in Nederland niet lukken	5

Opvallend is dat 95% (19 van de 20 melkveehouders) volmondig ja. De andere 5% (1 melkveehouder) is potentieel bedrijfsopvolger, maar heeft twijfels bij de overname. De melkveehouder geeft aan dat het bedrijf wel toekomstgericht is, maar mochten de regels omtrent stikstofuitstoot bij en rondom Natura 2000 gebieden aangescherpt worden, het weinig toekomst heeft.

3.4.8 Tips van melkveehouders

Als laatste vraag is de vraag gesteld of de melkveehouders nog adviezen of tips hebben voor collega-boeren of bedrijfsopvolgers. De antwoorden hiervan staan weergegeven in tabel 3.17.

Tabel 3.17 Gecodeerd antwoord op interviewvraag 9

Gecodeerd	Aantal overeenkomsten
Kijk niet te veel in de media.	7
Bekijk alles van de positieve kant.	4
Zorg ervoor dat je bij de top 20% hoort, anders ga je het financieel gezien niet redden in de toekomst.	2
Vergelijk jezelf niet te veel met de buurman, het gras is daar altijd groener.	2
Geen tips	2
Ga overdag in op dingen waar je wél invloed op hebt en niet op dingen waar je geen invloed op hebt.	1
Zorg ervoor dat je er sociaal gezien niet aan onderdoor gaat.	1
Je moet er met z'n tweeën achterstaan, anders moet je niet aan het overnemen van een boerenbedrijf beginnen.	1

Er is een steekproef gedaan van twintig melkveehouders. Naar voren is gekomen dat 80% van de melkveehouders wekelijks en/of maandelijks zorgen hebben over de toekomst van het melkveebedrijf. De redenen om de zorgen zijn door de bedreigen per bedrijf.

De bedrijfsbedreigingen zijn erg wisselend. Het nabije Natura 2000-gebied is in de meeste gevallen (30%) de grootste bedreiging voor de bedrijven. Daarna volgt de grond in eigendom (25%) en als gedeeltelijke derde plek de steeds veranderende wet- en regelgeving (15%) en stad- of dorpsuitbreiding (15%). In geen enkel geval is het wegvallen van derogatie de grootste bedrijfsbedreiging. Echter is wel de vraag gesteld aan de melkveehouders of het wegvallen van derogatie een grote bedreiging is. Bij 65% van de melkveehouders is het wegvallen van derogatie een grote bedreiging. Dit houdt in dat door het wegvallen van derogatie er financiële problemen kunnen ontstaan.

Er zit een relatief groot verschil in het toekomstbeeld van intensieve bedrijven ten opzichte van extensieve bedrijven. Bij de intensieve bedrijven denken 87,5% wekelijks en/of maandelijks aan de toekomst van het bedrijf gekeken naar de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen. De bedrijven die onder de categorie gemiddeld vallen, zou 81,8% eerder grond aankopen met de reden om minder intensief te zijn en dus meer toekomst gericht te worden. Van de steekproef was maar 1

melkveebedrijf extensief. Deze melkveehouder gaf aan dat er geen zorgen worden gemaakt omtrent grondgebondenheid en de toekomst van het bedrijf.

De grootste groep melkveehouders, 55%, heeft vertrouwen in de toekomst van een biogasinstallatie, monovergister, mestscheidingsinstallatie of een andere vorm van mestverwerking. De andere melkveehouders hebben geen vertrouwen in een vorm van mestverwerking of hebben zich er niet genoeg in verdiept om een mening te kunnen geven.

Het legaliseren van dierlijke stikstof geeft 45% van de melkveehouders een beter toekomstperspectief en deze melkveehouders zouden eerder een vorm van mestverwerking aanschaffen. De andere 55% geeft aan dat het legaliseren van dierlijke kunstmest perspectief biedt voor de sector. Echter zou het niet direct toekomst zijn voor het eigen bedrijf.

De SDE-subsidie geeft bij de helft van de boeren zekerheid, bij 40% van de boeren geen zekerheid en de overige 10% heeft er nog nooit over nagedacht en kan geen mening vormen.

Bij de vraag wat de Nederlandse overheid kan doen om de toekomst minder onzeker te maken voor melkveehouders in Nederland, wordt het antwoord “het opstellen van een meerjarenplan” in 18 van de 20 gevallen gegeven. De andere twee boeren geven aan dat er meer boeren kennis in de politiek moet komen, zodat de sector begrepen gaat worden.

Maar liefst 95% van alle melkveehouders geven aan dat er nooit spijt is geweest van de bedrijfsovername gekeken naar de regels- en wetten die er anno 2022 gelden.

4 Discussie

De doelstelling van dit rapport is het in kaart brengen van de gevolgen voor de Nederlandse melkveehouderij als de derogatie weg gaat vallen. Hierdoor krijgen melkveehouders in Nederland een helder beeld wat de toekomst gaat of zal zijn in een situatie zonder derogatie waarin minder mestplaatsingsruimte centraal staat. De veehouder moet een beeld hebben bij de bedreigingen voor het bedrijf.

4.1 Conclusie per deelvraag

1. Op welke manier kan de 70 kilogram stikstof per hectare per jaar dat niet geplaatst kan worden het beste worden verwerkt?

De visies van melkveehouders liggen niet in één lijn. Echter vindt het merendeel van de melkveehouders, goed voor 35%, dat er geen toekomst is in mestverwerking op bedrijfsniveau. Bij de vraag of het legaliseren van dierlijkste stikstof een goede zaak is voor de sector, zijn alle melkveehouders het met elkaar eens. Alle melkveehouders vinden dit een goede zaak. Echter vindt het merendeel (55%) dat het een goede zaak is voor de sector, alleen niet op bedrijfsniveau.

2. Hoe snel kan de mestindustrie in Nederland opschalen?

Als er alleen gekeken wordt naar de tekorten in van vrachtwagens en vrachtwagenchauffeurs zou de beste manier het opschalen van mestverwerkingsinstallaties zijn. Door meer mestverwerkingsplaatsen te hebben in Nederland, zijn de afstanden van melkveehouder naar mestverwerker kleiner worden. Hierdoor zijn er minder vrachtwagens en vrachtwagenchauffeurs nodig. Als de derogatie niet wordt verlengd zou er 8.000.000 ton meer mest verwerkt moeten worden. Er van uitgaande dat de mestverwerking jaarlijks toe kan nemen met 1.800.000 ton mest, zou het betekenen dat er in 2027 alle mest verwerkt kan worden in Nederland.

Geconcludeerd kan worden dat het opschalen van de mestverwerkingscapaciteit in Nederland de volgende voordelen heeft:

1. Er zijn 30 minder vrachtwagenchauffeurs nodig per dag voor het vervoeren van mest.
2. In 2026 kan er 7.200.000 ton mest meer worden verwerkt in Nederland ten opzichte van 2021.
3. Door het afschaffen van derogatie zou er $\pm$ 8.000.000 ton mest verwerkt moeten worden, maar doordat er al 7.200.000 ton mest in Nederland verwerkt kan worden, hoeft er maar 800.000 ton vervoerd worden naar het buitenland.
4. Het beeld past beter bij het kringlooplandbouw verhaal van de overheid. Minder kilometers maken is beter voor de foodprint.

Het antwoord op de vraag hoe snel de mestverwerking in Nederland kan worden opgeschaald blijft een lastig vraagstuk. De overheid zou met fors hoge subsidies moeten komen om het aantrekkelijk te maken om in mestverwerkingsinstallaties te investeren. In de berekening is er rekening gehouden met de grootste mestcapaciteit van 100.000 ton mest per installatie. Er is geen rekening gehouden met relatief kleine melkveehouders of andere veehouders die een kleine capaciteit hebben. Een ding wat wel zeker is als het om opschalen van de mestverwerking gaat is dat vrachtwagenchauffeurs schaars zijn. Door in Nederland zelf het mestafvoer probleem op te lossen en hierdoor de afstanden tussen melkveehouder en verwerkingsinstallatie klein te houden, worden de problemen omtrent chauffeurs het meest verminderd.

3. Is er een verschil in de toekomst tussen extensieve bedrijven ten opzichte van intensieve bedrijven door het afschaffen van derogatie.

Uit de derde deelvraag is naar voren gekomen dat intensieve bedrijven zich meer zorgen maken dan extensieve bedrijven. Het is voor intensieve bedrijven en bedrijven die onder de groep gemiddeld vallen financieel niet haalbaar om grond aan te kopen en om op deze manier extensief te worden. Dit brengt bij 62,5% van alle intensieve bedrijven wekelijks zorgen met zich mee.

4. Hoe zien melkveehouders de toekomst van het bedrijf zelf in omtrent derogatie, stikstof- en fosfaatuitstoot.

De laatste deelvraag, de vierde deelvraag, geeft antwoord op de vraag hoe melkveehouders de toekomst zien door de veranderende wet- en regelgeving omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot. Naar voren is gekomen dat in de meeste gevallen de melkveehouders de toekomst twijfelachtig bekijken. Echter zijn er genoeg kansen om de toekomst rendabeler te maken zoals langlopende subsidies, een meerjarenplan en door het legaliseren van dierlijke stikstof zouden mestverwerkingstechnieken aanschaffen aantrekkelijker zijn. Het merendeel van de melkveehouders heeft tot op de dag van vandaag geen spijt van de bedrijfsovername en zien de regel- en wetgeving als een uitdaging, maar dan moet de overheid hier wel op in spelen.

4.2 Reflectie uitgevoerde onderzoek

In de paragraaf 'reflectie uitgevoerde onderzoek' wordt er teruggekeken naar het proces, de methode en wat er de volgende keer beter zou kunnen gedurende het onderzoek. Aan het einde van het hoofdstuk zijn de resultaten uit het onderzoek vergeleken met de literatuur die is vergaard uit het vooronderzoek.

4.2.1 Proces

Tijdens het onderzoek is er zo veel mogelijk gebruik gemaakt van betrouwbare informatie die gebaseerd zijn op literatuurgegevens. Echter zijn er bij de berekening voor de mestverwerkingscapaciteit in Nederland aannames gedaan, aangezien deze gegevens moeilijk in te schatten zijn door politieke-invloeden, weersomstandigheden en de veranderende wet- en regelgeving. Er is ook een interview gedaan met een deskundige wat betreft mestboekhouding om de resultaten toch nog wat kracht bij te zetten.

De zaken die goed zijn gegaan tijdens dit onderzoek zijn de interviews. De melkveehouders waren enthousiast en werkten goed mee tijdens het antwoorden van de vragen. Het coderen hiervan is ook goed gelukt. Wat minder goed is gegaan tijdens dit onderzoek is de benodigde tijd. Achteraf was er meer tijd nodig om meer melkveehouders te interviewen zodat er een grote steekproef kon genomen worden en de resultaten wellicht betrouwbaarder konden worden. Omwille van de tijd is er ook maar één interview afgenomen met een deskundige. Er zijn bij meerdere deskundigen contact gelegd, echter werd er weinig gereageerd. Mocht er meer tijd beschikbaar zijn geweest, zou er een kans bestaan dat er meer respons kwam van andere deskundigen.

Ondanks het feit dat er een strakke tijdsplanning gekoppeld was aan het onderzoek en het verwerken van de resultaten hiervan, is er geen vertraging opgelopen. Dit is te verhalen aan consequent werken, doelen stellen en deze nastreven. Aan de hand van het onderzoek is wel gebleken dat er bij een nieuw soortgelijk onderzoek meer tijd ingecalculeerd moet worden. Vooral het interviewen van de boeren kostte veel tijd, omdat het lastig was om met alle boeren in één keer een afspraak te maken waarop beide partijen konden.

4.2.2 Methode

Doordat bij het onderzoek het plan van aanpak de leidraad was, zijn er geen grote onregelmatigheden voorgekomen tijdens de uitvoering van het onderzoek. Verder is er een goede begeleiding geweest om op deze manier de kans op fouten te verkleinen. Het feit dat het onderwerp derogatie een veelbesproken onderwerp is in de media de afgelopen weken, heeft geholpen bij het interesseren van betrokken mensen van het onderzoek.

Een punt van aandacht voor de betrouwbaarheid van de resultaten is dat de geïnterviewde boeren allemaal uit dezelfde regio afkomstig waren, namelijk het oosten van Nederland. De regels op het gebied van mestverwerking/-afzet kent binnen de Nederlandse grenzen grote verschillen, dit zou invloed gehad kunnen hebben op de visies en de mindset van de boeren. De resultaten van het onderzoek zouden betrouwbaarder geweest zijn als er bijvoorbeeld uit iedere Nederlandse provincie twee boeren geïnterviewd waren.

4.3 Vervolgonderzoek

Voor een vervolgonderzoek zou er dieper in gegaan kunnen worden op de verschillende verwerkingsmethoden en de kosten hiervan. Wat hierbij wel van belang is, is dat er meer literatuur over vooral de financiële kant van het verwerken beschikbaar moet komen. Door dit onderzoek te combineren met een eventueel vervolgonderzoek over de methoden en de kosten hiervan, zouden er wellicht bruikbare resultaten tot uiting kunnen komen. Deze resultaten zouden gebruikt kunnen worden door boeren of andere belanghebbende om een keuze te maken welke verwerkingsmethode ze kunnen gebruiken.

4.4 Verbanden met de literatuur

Uit een recentelijk wetenschappelijk onderzoek dat door J. Kruijk is gedaan is naar voren gekomen dat boeren psychosociale problemen ontwikkelen als gevolg van veranderende wet- en regelgeving, afhankelijkheid van banken en de vele eisen die aan de bedrijfsvoering worden gesteld (Kruijk, 2022). Dit onderzoek geeft weer dat melkveehouders in Nederland zich zorgen maken om het bedrijf. Dit komt ook in dit literatuuronderzoek naar voren tijdens de interviews.

Uit onderzoek dat is uitgevoerd door de Universiteit van Groningen onder leiding van H. van der Windt is naar voren gekomen dat biovergisters uit 2021 en ouder zeker technische fouten bevatten en hierdoor niet in alle gevallen optimaal kunnen draaien. Dit onderzoek is uitgevoerd in het biogasinstallatiegebied Noord-Deurningen. In deze regio hebben melkveehouders samen grootschalige biovergisters opgebouwd omwille van de stikstofuitstoot rondom de Natura 2000-gebieden. Een citaat uit het onderzoek:

“Voor veel bedrijven is in de huidige situatie biovergisting niet rendabel en omdat rentabiliteit van nogal wat factoren afhangt, zoals investeringen, exploitatie, prijzen van grondstoffen en eindproducten, alsmede de mate waarin marktpartijen en overheden bijdragen leveren, is de oplossing van dit probleem met onzekerheden omgeven.” (van der Windt, 2021)

Het bovenstaande citaat is een reden waarom melkveehouders in dit onderzoek niet erg enthousiast zijn over de biogasinstallaties en andere alternatieven van mestverwerking. Het hangt van veel factoren af, waardoor de rentabiliteit alleen maar afneemt. Het wantrouwen komt ook in dit onderzoek naar voren.

5 Conclusie en aanbeveling

Dit onderzoek moet antwoord gegeven op de vraag hoe de Nederlandse melkveehouderij eruit gaat zien zonder derogatie. Het verdwijnen van derogatie is een actueel onderwerp aangezien er op 1-6-2022 nog steeds geen verlenging is van de derogatie in Nederland.

5.1 Conclusie

De eerste deelvraag die beantwoord moest worden stond in het teken van het opvangen van de 70 kilogram stikstof per hectare wanneer de derogatie niet toegekend zou worden. Aangezien de eerste en de tweede deelvraag veel samenhang met elkaar hebben kan hiervoor een gezamenlijke conclusie getrokken worden.

In de tweede deelvraag werd de vraag gesteld hoe snel de Nederlandse mestafzetmarkt kan opschalen. Het antwoord op de vraag hoe snel de mestverwerking in Nederland kan worden opgeschaald blijft een lastig vraagstuk. De overheid zou met fors hoge subsidies moeten komen om het aantrekkelijk te maken om in mestverwerkingsinstallaties te investeren. In de berekening is er rekening gehouden met de grootste mestcapaciteit van 100.000 ton mest per installatie. Er is geen rekening gehouden met relatief kleine melkveehouders of andere veehouders die een kleine capaciteit hebben. Een ding wat wel zeker is als het om opschalen van de mestverwerking gaat is dat vrachtwagenchauffeurs schaars zijn. Door in Nederland zelf het mestafvoer probleem op te lossen en hierdoor de afstanden tussen melkveehouder en verwerkingsinstallatie klein te houden, worden de problemen omtrent chauffeurs het meest verminderd. Volgens het onderzoek is de beste manier om de mestverwerkingscapaciteit in Nederland op te schalen 1.800.000 ton per jaar.

Dit moet mede komen door steun van de overheid. Dit zou betekenen dat er 30 chauffeurs per dag minder nodig zouden zijn en dat er in 2025 maar 800.000 ton mest over de landsgrenzen hoeft in plaats van 8.000.000.

Het derde vraagstuk geeft antwoord op de vraag of intensieve bedrijven zich meer zorgen maken om de toekomst dan extensieve bedrijven. Geconcludeerd kan worden dat bij alle intensieve bedrijven uit deze steekproef het financieel niet haalbaar is om grond aan te kopen, echter zouden de bedrijven dit in de meeste gevallen wel willen. Het percentage boeren die er wekelijks en/of maandelijks aan denken bedraagt 87,5%. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de veranderende wet- en regelgeving omtrent grondgebondenheid veel vraagtekens oproept bij de intensieve melkveehouders. De extensieve melkveehouders geven aan dat er weinig zorgen gemaakt worden over de toekomst.

Het laatste vraagstuk stond in het teken van het toekomstbeeld van de melkveehouders in Nederland. Door middel van een interview werden er verschillende vragen gesteld die betrekking hebben op de toekomst van de bedrijven. De meerderheid van de melkveehouders in Nederland maken zich wekelijks en of maandelijks zorgen over de toekomst van het melkveebedrijf. Het wegvallen van derogatie is niet de grootste bedreiging van melkveehouders. Het is bij 65% van de melkveehouders een grote bedreiging, maar bij geen enkel geval de grootste bedreiging. SDE-subsidies geven volgens de meerderheid van de boeren zekerheid voor de toekomst en het legaliseren van dierlijke kunstmest zou ook een maatregel zijn waardoor de toekomst van de melkveehouderij rendabeler kan worden. Echter moet de Nederlandse overheid een meerjarenplan opstellen zodat de toekomst van de melkveehouderij in Nederland minder onzeker te kunnen maken. Geconcludeerd kan worden dat de melkveehouders de toekomst van het melkveebedrijf door alle maatregelen omtrent derogatie en stikstof- en fosfaatuitstoot twijfelachtig inzien. Echter zijn er genoeg kansen om de toekomst rendabeler te maken zoals langlopende subsidies, een meerjarenplan en door het legaliseren van dierlijke stikstof zouden mestverwerkingstechnieken aanschaffen aantrekkelijker zijn. Het merendeel van de melkveehouders heeft tot op de dag van

vandaag geen spijt van de bedrijfsovername en zien de regel- en wetgeving als een uitdaging, maar dan moet de overheid hier wel op in spelen.

Het beantwoorden van de deelvragen heeft ervoor gezorgd dat de hoofdvraag beantwoord kan worden. Een merendeel van de melkveehouders in Nederland zijn van mening dat het wegvallen van derogatie een relatief groot probleem is, echter is bij geen enkel van deze melkveehouders het wegvallen van derogatie de grootste bedreiging. Door het wegvallen van derogatie zou er 8.000.000 ton mest meer verwerkt moeten worden. De snelste manier om de mestcapaciteit op te schalen is om het aantal mestverwerkingsinstallaties te vermeerderen. Dit zal naar verwachting 1.800.000 ton mest per jaar zijn. Dit is alleen mogelijk door subsidies vanuit de overheid.

Hoe ziet de Nederlandse melkveehouderij eruit zonder derogatie:

- × Het vertrouwen in de toekomst van de melkveehouderij in Nederland wordt niet verminderd door deze maatregel.
- × Het wegvallen van derogatie is een bedreiging voor melkveehouders, maar in geen enkel geval de grootste bedreiging.
- × Er zullen naar verwachting meer mestverwerkingsinstallaties komen om de mestverwerkingscapaciteit zo snel mogelijk op te schalen.

Echter hangt het af van de Nederlandse en Europese regel- en wetgeving. Mochten er (hogere) subsidies komen voor mestverwerkingsinstallaties en het gebruik van dierlijke stikstof worden gelegaliseerd, kijken melkveehouders anders tegen het wegvallen van derogatie aan. Dat zal kansen bieden. Mochten er weinig tot geen maatregelen komen zoals de bovenste twee, hebben melkveehouders weinig vertrouwen in een vorm van mestverwerking en zal de streefcapaciteit van 7.200.000 ton mest in 2025 niet gehaald kunnen worden.

5.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In een vervolg onderzoek zou er bij de berekening voor het opschalen van de mestverwerking meer rekening moeten worden gehouden met de opbrengsten en kosten voor een mestverwerkingsinstallatie. Bij dit onderzoek is er alleen gekeken naar de kostenbesparing voor vrachtwagenchauffeurs. Er is vanuit gegaan dat de Nederlandse overheid wil sturen naar eigen mestverwerking en vanuit dit oogpunt subsidies beschikbaar stelt. Er is geen afweging gemaakt met de baten en kosten van deze manier van mest verwerken.

Daarnaast zou er in een vervolgonderzoek meer onderzoek gedaan moeten worden tussen de verschillende melkveehouders in Nederland om een concrete conclusie te krijgen. Niet alleen melkveehouders uit Overijssel, ook uit andere delen in het land. Ook zal er gekeken kunnen worden naar de rest van Europa, aangezien er meer landen in Europa last hebben gehad van de afschaffing van derogatie. Vraagstukken zoals hoe deze landen het hebben opgepakt, zouden dan kunnen beantwoord worden,

Verder is er geen conclusie getrokken uit het interview met deskundige M. Wilmink. In een vervolgonderzoek zouden er meer deskundigen geïnterviewd moeten worden om een conclusie te kunnen vormen.

Bronnenlijst

Agrimatie. (2021, 26 mei). Aantal dieren per melkveebedrijf. Geraadpleegd op 18 mei 2022, van <https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232&oriID=2245>

Agrimatie. (2022). *Indexen landbouw*. Geraadpleegd op 11 april 2022, van <https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themalID=2282&indicatorID=6619>

Beltman, A., & Reijs, J. (2020). *De Nederlandse melkveehouderij in 2030*. Wageningen University and Research (WUR). Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/532156>

BoerenBusiness. (2017, 12 juli). *8,3 procent is de korting op fosfaatrechten - Knelgevallenregeling uitgebreid*. Geraadpleegd op 8 mei 2022, van <https://www.boerenbusiness.nl/melk/artikel/10875160/8-3-procent-is-de-korting-op-fosfaatrechten>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2007, 29 oktober). *Monitor Mineralen en Mestwetgeving 2007*. Geraadpleegd op 1 mei 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2007/44/monitor-mineralen-en-mestwetgeving-2007>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2012, 6 december). *MINAS en Mestbeleid 2006*. Geraadpleegd op 1 mei 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2012/49/minas-en-mestbeleid-2006>

CentraalBureauStatistiek. (2022). Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik per regio. *StatLine*. Geraadpleegd op 25 mei 2022, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80780ned/table?dl=57862>

Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM). (2017, 1 januari). *Advies Export Dierlijke Mest*. WUR. Geraadpleegd op 21 mei 2022, van https://www.wur.nl/upload_mm/6/c/3/c32153a4-497c-45e2-bcb6-ad851bd4d27f_1716209_Oene%20Oenema%20bijlage%201.pdf

DCA MultiMedia. (2021, 29 september). *2022 een van de zwaarste jaren op vlak van inputs*. Boerenbusiness. Geraadpleegd op 28 mei 2022, van <https://www.boerenbusiness.nl/akkerbouw/artikel/10894368/2022-een-van-de-zwaarste-jaren-op-vlak-van-inputs>

De Eerste Kamer der Staten-Generaal. (2016, september). *Invoering stelsel van fosfaatrechten*. Geraadpleegd op 28 april 2022, van https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34532_invoering_stelsel_van

Deltawerken. (z.d.). *Watervervuiling*. Geraadpleegd op 8 mei 2022, van <http://www.deltawerken.com/Watervervuiling/116.html#:~:text=Als%20water%20giftige%20stoff en%20of,baaien%20ook%20geen%20prettige%20aanblik.>

EUR-LEX. (2021). *VERSLAG VAN DE COMMISSIE AAN DE RAAD EN HET EUROPEES PARLEMENT*. Europese Unie. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2021%3A1001%3AFIN&qid=1633950546559>

European Commission. (2022). *De Nitraatrichtlijn*. Geraadpleegd op 28 april 2022, van https://ec.europa.eu/environment/water/water-nitrates/index_en.html

Europese Commissie. (2010). *Achtergrond van de nitraatrichtlijn*. Europese Unie. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/nitrates/nl.pdf>

Graumans, K. (2022, 13 januari). *EU daagt Spanje voor Europees Hof om nitraat*. Boerderij. Geraadpleegd op 25 april 2022, van <https://www.boerderij.nl/eu-daagt-spanje-voor-europees-hof-om-nitraat>

Gruisen, W. (2017, 2 februari). *Verlies derogatie geen effect*. Melkvee. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://edepot.wur.nl/410141>

Heldbjerg, H. (2021). *Barnacle goose Branta leucopsis derogation shooting effort in relation to abundance and vulnerable crops*. Science Direct, 1–14. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://doi.org/10.1016/j.agee.2021.107746>

Henkens, P. L. M. C. (2002). Het mineralenbeleid in Nederland en het nitraatbeleid binnen de EU. *Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu*, 4–8. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://edepot.wur.nl/186490>

Koeijer, T. J. (2016, 1 maart). *Effecten van het wegvallen van de derogatie*. WUR. Geraadpleegd op 29 mei 2022, van <https://edepot.wur.nl/375204#:~:text=Door%20het%20vervallen%20van%20derogatie,voor%20kuns,trest%20in%20beeld%20gebracht>.

Kuijk, J., & Wessel, R. (2022, 22 april). *Een kwalitatief onderzoek naar het zoeken naar hulp door boeren met psychosociale problemen*. Springer. Geraadpleegd op 6 juni 2022, van https://link.springer.com/article/10.1007/s12508-022-00334-1?error=cookies_not_supported&code=24449d4b-85f1-43d9-9053-cfb40272d985

Luesink, H. (2021, 20 juli). *Fosfaatproductie in de veehouderij daalt, stikstofproductie blijft gelijk*. Agrimatie. Geraadpleegd op 28 mei 2022, van <https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themalID=2282&indicatorID=6619>

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2017, december). *Zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn (2018–2021)*. Tweede Kamer. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2017Z18918&did=2017D38906>

N. Advocatuur. (2019, 9 maart). *Wijzigingen derogatie 2019*. NICO Advocatuur. Geraadpleegd op 23 maart 2022, van <https://www.nico-advocatuur.nl/wijzigingen-derogatie-2019/>

Natura 2000 (RVO). (z.d.). *Natura 2000 gebieden | natura 2000*. Natura2000. Geraadpleegd op 28 mei 2022, van <https://www.natura2000.nl/gebieden#:~:text=Nederland%20kent%20162%20Natura%202000,de%20Europese%20biodiversiteit%20te%20waarborgen>.

NOS. (2021, 4 oktober). *Niet alleen VK, ook Nederland heeft groot tekort aan truckers*. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2400376-niet-alleen-vk-ook-nederland-heeft-groot-tekort-aan-truckers>

Oppewal, J. (2021, 1 november). *Brussel: zes landen moeten meer doen voor de nitraatrichtlijn*. Boerderij. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://www.boerderij.nl/brussel-zes-landen-moeten-meer-doen-voor-nitraatrichtlijn+&cd=1&hl=nl&ct=clnk&gl=nl>

Provincie Overijssel. (z.d.). *Natura 2000-gebieden in Overijssel*. Geraadpleegd op 28 mei 2022, van <https://www.overijssel.nl/onderwerpen/natuur-landschap/ontwikkelopgave-natura-2000-overijssel/#:~:text=We%20hebben%20in%20Overijssel%202024,natuur%20in%20deze%20gebieden%20sterker.>

Prins, L.E., 2020, *Ruimtelijke analyse van mestverwerking in en vanuit Nederland*, LNV. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://www.mestverwaarding.nl/storage/article/files/2020/11/5fb7a0ddab995.pdf>

Rijksoverheid. (z.d.). *Totstandkoming Fosfaatrechtenstelsel*. Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mest/fosfaatrechten/totstandkoming-fosfaatrechtenstelsel>

Rijksoverheid. (2021, september). *Consultatie en Milieueffectrapportage voor het 7e actieprogramma nitraatrichtlijn*. Geraadpleegd op 22 maart 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/09/06/consultatie-en-milieueffectrapportage-voor-het-7e-actieprogramma-nitraatrichtlijn>

RIVM. (z.d.). *Wettelijke normen voor het gebruik van meststoffen (MINAS) | Compendium voor de Leefomgeving*. Rijksoverheid. Geraadpleegd op 22 maart 2022, van <https://www.clo.nl/indicatoren/nl040005-wettelijke-normen-meststoffen>

Schroder, J. J. (2004). Gebruiksnormen bij verschillende landbouwkundige en milieukundige uitgangspunten. *Plant Research International (WUR)*. Geraadpleegd op 25 maart 2022, van https://www.wur.nl/upload_mm/0/4/5/0bc5b679-e764-47f6-8e05-8a1e22e180bd_22729.pdf

Sonnema, M. (2014). Mest een waardevolle grondstof. *Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*, 11–18. Geraadpleegd op 28 mei 2022, van <https://edepot.wur.nl/498087>

Staatscourant van der Koninkrijk der Nederlanden. (1996, januari). *Actieprogramma bescherming water tegen nitraatverontreiniging*. Geraadpleegd op 18 maart 2022, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-1996-21-p10-SC5094.html>

Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden. (2014, april). *Regeling van de Staatssecretaris van Economische Zaken van 29 april 2014, nr. WJZ/13165328, tot wijziging van de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet in verband met het uitvoeren van de derogatiebeschikking*. Geraadpleegd op 26 mei 2022, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2014-12666.html>

Tweede Kamer. (2021, 31 maart). *Kamervragen (Aanhangsel) 2020–2021, nr. 2190*. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van [https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20202021-2190.html#:~:text=Mestverwerkers%20dienen%20te%20zijn%20aangemeld,47%20\(co\)vergisters](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20202021-2190.html#:~:text=Mestverwerkers%20dienen%20te%20zijn%20aangemeld,47%20(co)vergisters)

Wilgenhof, S. (2022, 18 mei). LTO Nederland: Duidelijkheid nodig over derogatie. *Pigbusiness.nl*. Geraadpleegd op 31 mei 2022, van <https://www.pigbusiness.nl/artikel/467468-lto-nederland-duidelijkheid-nodig-over-derogatie/>

Zessen, T. (2018). Extensiveren is een lucratieve strategie. *Veeteelt*. Geraadpleegd op 1 juni 2022, van <https://edepot.wur.nl/454364>

Bijlage 1 Interview melkveehouders

Als eerste wordt er een inleiding gegeven over het onderzoek. Nadat alles duidelijk is bij de melkveehouder, zal het interview afgelegd worden.

Vraag 1: De onderwerpen stikstofuitstoot, nitraatuitspoeling en derogatie zijn veelbesproken onderwerpen als het gaat over de melkveehouderij sector. Bent u hier zelf veel mee bezig en maakt u zich hier zorgen over als het gaat over de toekomst van uw bedrijf? Zo ja, waarom maakt u zich hier zorgen over. Zo nee, waarom maakt u zich hier geen zorgen over?

Vraag 2: Wat zijn volgens u de grootste bedreigingen voor u bedrijf? De steeds veranderende wet- en regelgeving? De klimaatverandering? Het gebrek aan rendement of iets anders? Waarom?

Vraag 3: In Nederland kennen we intensieve- en extensieve bedrijven. Onder intensieve bedrijven valt >25.000 kilogram melk per hectare en onder extensief valt <15.000 kilogram melk per hectare. Waar valt het bedrijf van u onder? Intensief, gemiddeld of extensief?
Mocht de melkveehouder het niet weten, gaat er een (schatting) berekening gemaakt worden.

In geval van intensief als antwoord op vraag 3

Vraag 3a: In kader van de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen, maakt u zich dan zorgen over u bedrijf aangezien het onder intensief valt en waarom maakt u zich zorgen?

In geval van gemiddeld als antwoord op vraag 3

Vraag 3b: Het bedrijf van u valt onder gemiddeld, het is dus niet extreem intensief en ook niet extreem extensief. In kader van de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen, zou u dan eerder de overweging maken om grond aan te kopen? Waarom zou je hier eerder voor open staan, of juist waarom helemaal niet?

In geval van extensief als antwoord op vraag 3

Vraag 3c: Aangezien uw bedrijf extensief is en dus relatief veel grond heeft in verhouding met het aantal kilogram melk, voldoet u eerder aan de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen. Zorgt dit ervoor dat u zich minder zorgen maakt over de toekomst van u bedrijf? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet en waar maakt u zich de meeste zorgen om?

Vraag 4: De derogatie in Nederland is tot op heden (nog) niet verlengd, waardoor melkveehouders in Nederland maar 170 kilogram stikstof per hectare per jaar mogen plaatsen in plaats van 230 of 250 kilogram (afhankelijk van het gebied waar het bedrijf staat). Mocht de derogatie definitief niet verlengd worden, zullen melkveehouders meer mest moeten afvoeren. Echter zijn er ook verschillende mestverwerkingstechnieken, waardoor melkveehouders zelf de mest kunnen verwerken in plaats van afvoeren. Biogasinstallaties en mestscheidingsinstallaties zijn de meest voorkomende vormen van mestverwerking.

Doet u zelf al aan een vorm van mestverwerking? Zo ja, welke? Zo nee, welke manier van mestverwerking heeft volgens u de meeste toekomst?

Vraag 5: Op dit moment legaliseert de overheid het niet dat dierlijkste stikstof kan worden ingezet als vervanger voor kunstmest. Mocht de overheid dit legaliseren, wordt het voor melkveehouders aantrekkelijker om mestscheidingsinstallaties aan te schaffen of te huren volgens verschillende boerenorganisaties. Hoe ziet u dit?

Achtergrond informatie: Tijdens het scheiden van mest wordt de dikke fractie en de dunne fractie van elkaar gescheiden. De dikke fractie bevat in verhouding meer fosfaat van de dunne fractie. Hierdoor zit er meer stikstof in de dunne fractie. Mochten melkveehouders in Nederland de dunne fractie

mogen gebruiken als kunstmestvervanger, kan dit een oplossing bieden voor het mestafvoer probleem. De dikke fractie kan dan worden afgevoerd naar landen in Europa en de dunne fractie kan dan worden geplaatst op het land.

Vraag 6: De meeste manieren van mestverwerking, loopt voornamelijk door subsidies van de overheid. Zonder de SDE-subsidie kunnen biogasinstallaties niet rendabel draaien. Echter als melkveehouders de subsidie hebben gekregen, staat het bedrag voor 12 jaar vast. Vindt u dit een goede zaak van de overheid? Geeft dit een zekerheid? Waarom wel of waarom niet?

Vraag 7: Wat zou de overheid kunnen doen om de toekomst van de melkveehouderij in Nederland minder onzeker te maken?

Vraag 8: Mocht u jaren geleden hebben geweten aan welke wet- en regelgeving we anno 2022 moeten voldoen, had u dan volmondig ja gezegd bij de vraag of u het melkveebedrijf zou willen overnemen? Waarom wel, waarom niet?

Vraag 9: Heeft u nog tips of adviezen voor melkveehouders of bedrijfsopvolgers?

Als afsluiter gaat er gevraagd worden of de melkveehouder nog vragen en of opmerkingen heeft. Mocht dit zo zijn, zal dit worden meegenomen in de uitwerking.

Bijlage 2 Interview deskundigen

Er gaat een interview gehouden worden met ~~Erwin Hunnekink en Hedwig Oevermans~~ meneer M. Wilmink.

Vraag 1: Derogatie is tot op heden (nog) niet verlengd in Nederland. Hoe groot ziet u de kans in dat Nederland derogatie krijgt voor 2022?

“Ik zie de kans 95% dat de derogatie wordt verlengd. Ik had laatst cursus en daarbij waren veel mensen die dichtbij de overheid staan die aangaven dat de derogatie waarschijnlijk wel wordt verlengd.”

Mochten er volgens de visie van Martijn wel derogatie kunnen worden verstrekt:

Vraag 1a: Mocht de derogatie in Nederland worden verlengd, zullen er regels bijkomen voor melkveehouders omtrent mest uitrijden en nitraatuitspoeling. Aan welke extra regels zouden melkveehouders in Nederland moeten denken?

“Aanvullende maatregelen zullen er zeker gaan komen. Ik denk dat de regels die nu in Ierland gelden omtrent derogatie, ook voor ons gaan gelden. Verplicht langer weidegang en een vorm van een voermaatregel moet je dan aan denken. Echter zie je nu dat de voermaatregel die in Ierland geldt, ik heb hem niet meer helemaal helder hoe die in elkaar zit, moeilijk haarmaal is voor de boeren in dat land. Dus hoe dit wordt vorm gegeven weet ik niet.

Vraag 2: Wat is volgens u de grootste bedreiging mocht derogatie wegvallen in Nederland en waarom is dit de grootste bedreiging in Nederland?

“De extra kostenpost voor mestafzet en het organische stofgehalte in de bodem.

Toch ben ik van mening dat er op lange termijn niet zo veel problemen zijn als de derogatie weg gaat vallen. Als je kijkt naar de gehele landbouwsector in Nederland valt het overschot wel mee. Akkerbouwers bemesten eerder bepaalde gewassen met alleen maar kunstmest, maar door de kunstmestprijzen van tegenwoordig, vragen ze veel dierlijke mest. Dierlijke mest moet beter verdeeld worden.”

Vraag 3: In de kamerbrief van minister Staghouder op 26-04-2022 wordt aangegeven dat de Nederlandse mestafzetmarkt niet is ingericht op minder plaatsingsruimte. Er is volgens Staghouder een groot tekort aan vrachtwagens en vrachtwagenchauffeurs, waardoor er crisis kan ontstaan als er 70 kilogram stikstof per hectare per jaar meer zou moeten worden afgevoerd. Hoe groot ziet u deze bedreiging? Zou Nederland dit op korte termijn kunnen oplossen?

“Op korte termijn is er zeker een probleem. Hoe je dit probleem het beste kunt oplossen weet ik niet precies. Misschien is het een idee om de mestopslag in het noorden van Nederland groter te maken, want de meeste mest uit Twente wordt getransporteerd naar het noorden. Er moet wel een praktische oplossing komen. Op de lange termijn denk ik niet dat Nederland een groot mestafzet probleem heeft. Op den duur zijn meer dan 30% van alle melkveehouders in Nederland gestopt, dat zie ik tijdens mijn werk nu ook al.”

Vraag 4: In Nederland zijn er verschillende manieren voor mestverwerking zoals biogasinstallaties en mest scheiden. Welk van deze manieren heeft volgens u de meeste toekomst en waarom?

“Goede vraag. Je zet veel verschillende manieren van mestverwerking, waar veel geld in zit maar uiteindelijk weinig rendement in zit. Welke manier van mestverwerking de meeste toekomst heeft weet ik niet. Ik weet ook niet of mestverwerking überhaupt wel een toekomst heeft. Ik denk dat je de onbewerkte mest zo veel mogelijk zelf moet gebruiken in de melkveehouderij. Ik denk dat mestverwerking op bedrijfsniveau eerder een oplossing kan bieden voor de intensieve sector dan de melkveehouderijsector.”

Vraag 5: Bent u van mening dat de overheid in Nederland het gebruik van dierlijke stikstof zou moeten legaliseren als kunstmest vervanger? Waarom wel, waarom niet?

“Ik ben zeker wel positief. Vooral in de tijden van nu. Hiermee bedoel ik de tijd van een mestoverschot. Ook past dit beeld goed bij het beeld van een kringlooplandbouw. Maar als je kijkt op het hele land en de hele sector blijf ik niet heel enthousiast. Over het hele land zullen wij geen tekort kennen. Leuk dat je als bedrijf zijnde je overschot kunt verwerken, maar als iedereen dat doet zullen akkerbouwers en dergelijke weer veel kunstmest moeten aankopen waardoor de foodprint groot wordt.”

Vraag 6: De meeste manieren van mestverwerking, loopt voornamelijk door subsidies van de overheid. Zonder de SDE-subsidie kunnen biogasinstallaties niet rendabel draaien. Echter als melkveehouders de subsidie hebben gekregen, staat het bedrag voor 12 jaar vast. Vindt u dit een goede zaak van de overheid? Geeft dit een zekerheid? Waarom wel of waarom niet?

“Subsidies zijn er voor nieuwe technieken. Op het begin krijgen bedrijven veel subsidies om nieuwe dingen uit te proberen. Nadat meer bedrijven zich ook bezig houden met hetzelfde ding, wordt het subsidiebedrag steeds lager. Even terug naar je vraag: ja ik denk wel dat het enige vorm van zekerheid biedt. Echter adviseer ik ondernemers wel dat ze de investering in ieder geval binnen die 12 jaar volledig hebben afgeschreven.”

Vraag 7: U ziet veel verschillende kanten; de melkveehouders en de mensen die zich bezig houden met het beleid en regel- en wetgeving. U kan daarom gezien worden als een soort van tussenpersoon. Echter ontstaat er wrijving tussen deze twee verschillende groepen. Melkveehouders geven aan dat de mensen die de regels bedenken geen verstand hebben van de praktijk. Mensen die zich moeten richten op beleid en regel- en wetgeving geven aan dat ze de niet anders kunnen aangezien ze het moeten uitvoeren door de Europese Unie.

A. Welke tip zou u melkveehouders willen meegeven zodat ze beleids mensen beter kunnen begrijpen?

“Ga in gesprek. Nodig ze uit. Ik weet niet of het per se bij de boeren ligt of juist eerder bij de belangenbehartigende instanties.”

B. Welke tip zou u mensen willen meegeven die zich bezig houden met het beleid en de regel- en wetgeving zodat deze mensen de melkveehouders beter begrijpen?

“Meer beleid uitvoeren op basis van vertrouwen. Doelen op lange termijn stellen en afvragen wat haalbaar is en vooral geen strafpunten uitdelen zoals nu. Je kunt niet vanaf de vloer op zolder springen. Wel kun je een eigen trap maken met plannen hoe je op zolder gaat komen.”

Vraag 8: Denkt u dat intensieve melkveebedrijven in groter gevaar komen door het wegvallen van derogatie in vergelijking met extensieve bedrijven? Waarom?

“Ik denk wel dat intensievere melkveebedrijven een zwaardere last op de schouders hebben. Of ja trouwens, misschien ook wel niet. In tijden dat we een mesttekort gaan kennen wat er in de toekomst aan zit te komen is het juist wel gunstig misschien. Boeren moeten wel meer mest afvoeren, maar hoeven geen kunstmest aan te kopen aangezien er geen plaatsingsruimte is voor kunstmest. Mestafvoer kan dan wel stukken goedkoper zijn dan het aanvoeren van kunstmest. Het verschil valt in dit oogpunt wel mee met extensieve bedrijven. Ik denk wel dat intensieve bedrijven iet wat meer lasten zullen hebben, maar het verschil gaat meevallen denk ik.”

Vraag 9: De afgelopen twintig jaar zijn er veel regels- en wetten bijgekomen in de melkveehouderij. Denkt u dat de aankomende twintig jaar net zo veel regels- en wetten bijkomen? Of denkt u dat we het meeste al hebben gehad?

“Blijft gewoon doorgaan. Blijft een soort spel tussen nieuwe wetten, creativiteit en haalbaarheid.”

Vraag 10: Heeft de melkveehouderij in Nederland nog toekomst volgens u? Waarom wel en waarom niet?

“Tuurlijk heeft de melkveehouderij in Nederland toekomst. Zeker er zijn veel bedreigingen zoals de kostprijsstijgingen en het klimaat, maar op gebied van logistiek en melkkwaliteit lopen we ver voor in Nederland vergeleken met de rest van de wereld. Ook moet het landschap van Nederland ook onderhouden worden en daar spelen boeren een grote rol in.”

Als afsluiter gaat er gevraagd worden of er nog vragen of opmerkingen zijn. Mocht dit het geval zijn, zal dit worden meegenomen in de uitwerking.

“Ik zie in de praktijk veel stoppende boeren. Ik was laatst in Groningen en een boer daar kon een heel aantal boeren opnoemen die ondanks dat ze een bedrijfsopvolger hebben tussen de 25 – 40 jaar toch hebben besloten om te gaan stoppen. Bedrijven die worden opgekocht door de Natura 2000 gebieden zouden dan goed naar deze bedrijven kunnen

Bijlage 3 Gecodeerd antwoord intensief – extensief

Gecodeerd			
Intensief	8	In kader van de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen, maakt u zich dan zorgen over u bedrijf aangezien het onder intensief valt en waarom maakt u zich zorgen?	
		– Wij maken ons zorgen. a. Landbouwgrond is moeilijk aan te komen. b. Het is voor ons bedrijf financieel niet haalbaar om twee melkkoeien per hectare te houden.	5
		– Wij maken ons een beetje zorgen. a. Maar de meeste beleidsmatige plannen die de overheid wil invoeren zijn juridisch niet haalbaar en worden toch niet ingevoerd. b. Wij weten niet welke maatregelen er in de toekomst zullen komen, het kan ook de andere kant op gaan.	2
		– Wij maken ons geen zorgen a. Er zijn bedrijven in Nederland die er nog erger aan toe zijn dan wij. b. Er komt een keerpunt t.z.t., wie moet er anders het Nederlandse landschap onderhouden	1
Gemiddeld	11	Het bedrijf van u valt onder gemiddeld, het is dus niet extreem intensief en ook niet extreem extensief. In kader van de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen, zou u dan eerder de overweging maken om grond aan te kopen? Waarom zou je hier eerder voor open staan, of juist waarom helemaal niet?	
		– Ja wij zouden eerder grond aankopen a. Het zal wel financieel haalbaar moeten zijn	9
		– Nee, om de grondgebondenheid zouden wij het niet doen. a. Extensief kopen is financieel niet haalbaar. Grond kopen wordt gedaan om andere redenen (zekerheid naar banken e.d.)	2
Extensief	1	Aangezien uw bedrijf extensief is voldoet u eerder aan de grondgebondenheid waar de overheid naar wil sturen. Zorgt dit ervoor dat u zich minder zorgen maakt over de toekomst van u bedrijf? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet en waar maakt u zich de meeste zorgen om?	
		– Ja dit zorgt er wel voor dat er minder zorgen zijn, aangezien ons bedrijf meer toekomst gericht is.	1